

II RIIGIKOGU

3. istungjärk.

Protokoll nr. 65 (4).

1924 a.

II Riigikogu koosolek 6. märtsil 1924 a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 83 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: siseminister **K. Einbund**, välisminister **Fr. Akel**, kohtuminister **R. Gabrel**, kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**, töö-hoolekandeminister **O. Amberg**, põllutöominister **A. Kerem**.

P ä e w a k o r d :

1. Koosseisu komisjoni ettepanek Riigikogu liikme A. Reinson'i wahiallajätmise asjus.

Kooseisu komisjoni aruandja rkl. J. Jaakson.

2. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul Riigikogu liigete A. Tamm'e, J. Uibopuu ja E. Weberman'i arupärimise peale Wene-Balti tehasele antud laenu asjus.

3. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete H. Heideman'i, W. Kangur'i ja P. Keerdo arupärimise peale sõdurite peksmise kohta 2. jalawäe rügemendis ja tagakiusamise kohta poliitilise meelsuse pärast Pärnu garnisonis.

4. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete O. Köster'i, R. Penno ja ja A. Kütt'i arupärimise peale wõõrandatud maade eest tasumaksmise küsimuse kohta.

5. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele ametiühisuste ruumide sulgumise asjus.

6. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele töötellimiste wäljamaale andmise pärast.

7. Gustaw Tamm'e päralt olewast maaomandusest 800,4 ruutsülla eraldamise seaduseelnõu — üldkommissjoni ettepanek.

Üldkommissjoni aruandja rkl. A. Jõeäär.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**, pärast abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**, pärast sekretäär **T. Kalbus**.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päewakorra Juhataja **L. Raudwastuwõtmine. kepp:** Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on kõigile Riigikogu liigetele kätte saadetud. Kas tehakse ettepanekuid päewakorra täiendamise wõi muutmise kohta?

Siseminister **K. Einbund:** Ma paluksin ümber wahetada päewakorra-punktid teine ja kolmas, punkt teine wõtta kolmandaks ja punkt kolmas tõsta teiseks punktiks. See oleks tarwilik walitsuse liigete tööjaotuse poolest, kuna arwata on, et kolmas päewakorra-punkt oma ulatuse poolest oleks lühem, kui teine päewakorra-punkt.

Juhataja **L. Raudkepp:** Ettepanek on tehtud päewakorra teine punkt panna kolmanda punkti asemele ja ümberpöördult. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Loen päewakorra wastuwõetuks ühes muudatustega päewakorra-punktide järjekorras.

2. Teadaandmine Sekretäär **J. terwitustelegrammi kohta. Wain:** Riigikogule on teatada, et teise diwiisi ülema poolt on terwitustelegramm tulnud Eesti wabariigi kuuenda aastapäewa puhul.

3. Teadaandmine komisjoni antud seaduseelnõu kohta. Siis on Riigikogule teatada, et Riigikogu juhatusel on üldkommissjoni antud riigiametnikkude ja -teenijate ametist wabastamise seaduse muutmise seadus.

4. Teadaandmine Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekuil webruarikuul. Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekuil webruarikuul on järgmist teatada: Allik, H. on puudunud wangistatuna 3 koosolekult.

Ast, K. on puudunud haiguse pärast 1 koosolekult.

Eigo, J. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Heideman, H. on puudunud teatamata põhjustel 3 koosolekult.

Jans, J. on puudunud haiguse pärast 1 koosolekult.

Jans, J. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Janson, A. on puudunud wangistatuna 3 koosolekult.

Kangur, W. on puudunud wangistatuna 3 koosolekult.

Keerdo, P. on puudunud wangistatuna 3 koosolekult.

Laidoner, J. on puudunud haiguse pärast 1 koosolekult.

Lattik, J. on puudunud isiklikkudel põhjustel 2 koosolekut.

Lewald, A. on puudunud teatamata põhjustel 2 koosolekut.

Mutt, W. on puudunud teatamata põhjustel 2 koosolekult.

Oinas, A. on puudunud riigikontrolöörina 1 koosolekult.

Pälson, R. on puudunud teatamata põhjustel 3 koosolekut.

Pärilin, O. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Päts, K. on puudunud Wabariigi Walitsuse liikmena 2 koosolekult.

Raudkepp, L. on puudunud haiguse pärast 1 koosolekult.

Rea, J. on puudunud teatamata põhjustel 3 koosolekult.

Reinson, A. on puudunud teatamata põhjustel 2 koosolekut.

Sepp, J. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Shtsherbakow, S. on puudunud teatamata põhjustel 2 koosolekult.

Solowjew, J. on puudunud teatamata põhjustel 2 koosolekult.

Temant, J. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Tomp, J. on puudunud wangistatuna 3 koosolekult.

Treiberg, P. on puudunud isiklikkudel põhjustel 3 koosolekult.

Reesen, J. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Weiram, R. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

5. Teadaandmine kohtuministri esitise kohta Riigikogu liigete A. Erdman'i, G. Abels'i, H. Tiru-son'i ja A. Mangman'i asjus.

Siis on Riigikogule teatada, et kohtuministri poolt on tulnud järgmine esitis: „Esiteades siinjuures ära kirjades: 1) Tallinna tähtsamate asjade 2. jaoskonna kohtu-uuri-ja määrusi 5., 8., 22. ja 29. weebruarist 1924 a. Riigikogu liigete

Aleksander Erdman'i, Georg Abels'i, Hans Tiru-son'i ja Anton Mangman'i wastutusele wõtmise kohta u. n. s. § 102 ettenähtud raskest kuriteos ja 2) sama kohtu-uuri-ja määrusi Erdman'i, Abels'i ja Tiru-son'i wahi alla wõtmise kohta, — palun põhiseaduse § 49 põhjal Riigikogule ette panna lubada Erdman'i, Abels'i ja Tiru-son'i wahi alla jätta ning Mangman'i, kes ära põgenenud, wahi alla wõtta.

Riigikogu juhatus poolt on see esitis saadetud kooseisu komisjoni.

6. Kooseisu komisjoni ettepanek Riigikogu liikme A. Reinson'i wahi alla jätmise asjus.

Kooseisu komisjoni aruandja **J. Jaakson**: Austatud Riigikogu liikmed! Riigikogu liikme Aleksander Reinson'i wahi

wastu on kohtuwõimude poolt uue nuhtluseaduse § 102. põhjal süüdistus tõstetud, see on selles, et tema osa on wõtnud organisatsioonist, mis oli omale eesmärgiks üles seadnud makswa riigikorra kukutamise wägiwalla abil. Kooseisu komisjon arutas selle asja läbi, waatas materjaalid läbi, mis kohtuwõimude poolt temale ette pandi, ja jõudis otsusele, mis kirjalikult on juba Riigikogu liikmetele teada antud, see on — lubada wahi alla jätta Riigikogu liiget Aleksander Reinson'i. Selle ettepaneku täiendamiseks oleks mul juurde lisada järgmist: Kohtuwõimude poolt pandi komisjonile ette rohkesti materjaali. Need materjaalid olid juba läbi waadatud komisjoni poolt osalt endiste Riigikogu liikmete wahiallawõtmise küsimuse arutamise juures, osalt oli uut materjaali ette pandud. Selle materjaali kohta, mis juba waremalt ette pandud, oli minul au juba nädala eest Riigikogule siin teada anda, mis komisjon seal leidis, kuid siiski pean puudutama üksikuid osasid sellest materjaalist nõndapalju, kui see materjaal praegu arutamise all olewa Riigikogu liikme Aleksander Reinson'i asjasse puutub. Et mitte ei wõiks kahtlust tõusta, et materjaal ebatäpselt ette kantud oleks, kannan ette wäljawõtet sellest materjaalist sõna sõnalt. Kõigepealt tähendan siin kahe terwituskirja peale, mis on ära wõetud läbiotsimisel endiselt rkl. Kangur'ilt. Esimene terwituskiri on Peeterburi töörahwa ülikooli Wene kommunistliku noorteühingu kollektiiwilt. See terwituskiri on saadetud 3. juulil 1923 a. Peeterburi Eesti töörahwa ülikooli Wene kommunistliku noorteühingu kollektiivi poolt Eestimaa kom-

munistlikule noorteühingule, sel puhul, kui nimetatud kollektiivi poolt annetati meie kommunistlikule noorteühingule punane lipp. Selles terwituskirjas räägitakse järgmist: „Warsti möödub 5 aastat sündmustikust, kus Eesti tõusikkodanlusel ja hallparunitel korda läks Lääne-Euroopa rööwikute kaasabil werist terrori organiseerida kurnatud kihtide rewolutsioonilise liikumise wastu. Kurnajad seawad üles Eesti pinnal wõllad ja tapalawad töörahwa poegadele kättemaksmiseks wabaduse ja leiwa nõudmise pärast, kurnajad heidawad wangikodadesse neid, kes julgewad werepulma ja eksploatatsiooni hukka mõista. Üldine töörahwa piinamine ja tagakiusamine on Eestis... Eesti on ilmarööwiku Inglismaa asumaaks, kus igale töörahwalapsele juba emaihus koorem peale pannakse. Meie Eesti töörahwa ülikooli noored wabal nõukogude Wenemaal igasuguste Lääne-Euroopa kapitalistide käsikute ja walgete kindralite wastu sõdides, oleme alati kaasa elanud Eesti töörahwa wõitlusele. Eestimaa kommunistliku noorteühingu mured on ka meie mured, Eesti töörahwa wõidud on ka meie wõidud. Täna surume üksteisel kätt sellega, et meie, Eesti töörahwa ülikooli noored, Eesti kommunistlikule noorteühingule kangelaseliku, ohwririkka wõitluse eest punase lipu annetame. Ühtlasi oleme kindlad, et see lipp lähemas tulewikus töörahwa Eestis lehwib. Elagu kommunistlik noorteühing! Elagu Eesti kommunistlik partei! Elagu III kommunistlik internatsionaal! Elagu punane terror ja nõukogude walitsus Eestis! Peeterburi Eesti töörahwa ülikooli Wene kommunistliku noorteühingu kollektiiv.“

Sellele on wastuterwituskiri saadetud Eestimaa kommunistliku noorteühingu keskkomitee büroo poolt 2. augustil 1923 a. Kiri on saadetud Peeterburi Eesti töörahwa ülikooli Wene kommunistliku noorteühingu kollektiivile, ja käib wäljawõttes järgmiselt: „Kallid seltsimehed! Üle 5 aasta wõideldes Lääne-Euroopa rööwikute kaasabil weregale wõimule upitatud Eesti tõusikkodanluse ja hallparunite reshiimi, walge terrori ja kõige hirmsama töörahwapoegade tagakiusamise all, sammub siiski Eesti töörahwas, rewolutsiooni lippu kõrgel hoides, ligemale oma eesmärgile. Ei kohuta meid põrmugi selle juures Eesti werekoerte piinakambrid ja „demokraatlikud“ — jutumärkides — wangihooned, kus meie seltsimehi surnuks piinatakse, ei timukate

peamehe Einbund'i sandarmite nuut, millega eestkätt noortöölisi taltsutatakse ja nende liikumist püütakse häwitada, waid oleme kindlad, et kaua oodata ei tule, palju meie ka ohwreid weel ei kannaks, kunni üle kodanluse surnukehade wõidule jõuame ja punaste lippude all teile, kallid seltsimehed, wabal töörahwa Wenemaal käe sirutame. Soowime õnne teile ja jõudu saadud wõidu alal terve ilma söödikute üle edasi, kogu ilma proletariaadi wabastamise sihis tegutseda. Wennaliku ühistundega wõtame wastu teie punase lipu ja oleme kindlad, et see lipp, kui wõidulipp lähemas tulewikus töörahwa Eestis lehwima saab. Elagu nõukogude Wenemaa ja tema noored kommunaarid! Elagu III kommunistlik internatsionaal! Elagu Eesti nõukogude wabariik! Eesti kommunistliku noorteühingu keskkomitee büroo. Tallinas, 2. augustil 1923 a.“

See paber on ära wõetud endise Riigikogu liikme Kangur'i käest. (J. Piiskar, is.: Kelle allkiri seal on?) See paber kannab Eesti kommunistliku noorteühingu keskkomitee büroo allkirja.

Edasi oli komisjonil wõimalus antud tutwuneda ajaleht „Kommunistiga“ nr. 1 (157) 2. jaanuarist 1923 a. (M. Martna, sd.: See on wana paber ju.) Selles numbris räägitakse esiteks kommunistliku internatsionaali IV kongressi koosolekust ja teises artiklis räägitakse Eestimaa kommunistliku partei III-dast kongressist. Ajalehe pealkirja juures on muuseas tähendatud, et see on Eestimaa kommunistliku partei — III kommunistliku internatsionaali sektsiooni — häälekandja. Edasi on öeldud: „maha Eesti härrasriik, elagu Eesti nõukogude wabariik“. Eeltähendatud teises artiklis, mis räägib meie Eestimaa kommunistliku internatsionaali III-st kongressist, on kirjeldatud selle kongressi koosolek. See kongress on ära peetud ühel sügisel päewal 1922 aastal. (M. Martna, sd.: Kas ilm oli pilwes ka?) Seda ei ole mitte öeldud, ja see ei ole ka tähtis. (M. Martna, sd.: Kas sügisene päew on tähtis?) Jah, kongressi aeg on tähtis. (M. Martna, sd.: Wast on tähtsam, kas ilm oli pilwes wõi mitte.) Kas pilwes ilm on tähtis wõi mitte, seda wõite Teie pärast seletada. Selles kongressi kirjelduses räägitakse muuseas W. Kingissepp'a tapmisest. „Eesti kommunistlik partei wõitleb edasi oma tapetud parema liikme eest kunni wõiduni timukate wabariigis.“

Kongressi resolutsioonist wõiks ette kanda üksikud wäljawõted, mis karakteriseerivad selle partei tegewust. See on selles mõttes tähtis, et need resolutsioonid kokku käiwad sagedasti punkti pealt sellega, kuidas meie põrandapealsed organisatsioonid hiljem toimetama hakkasid. Üksikud wäljawõtted nendest resolutsioonidest oleksid järgmised: Kommunistlikul internatsionaalil tuleb kawakindlalt wõidelda, et proletariaadi enamust sotsiaal-äraandjate mõju alt wabastada ning rewolutsiooniliste wäljaastumiseni wiia kurnajate mõju wastu. Töölisterühkadesse tungida ja nende poolehoidu ja lupupidamist wõita wõib kommunistlik partei aga sel teel, et ta proletariaadi igapäewaseid nõudmisi teostab ja iga liikumise eesridadesse astub, mis käimas kas wõi kõige pisemates kurnatute huwides. Üheks niisuguseks wõitluswiisiks on töörahwa ühise wäerinna loomine, mil peale kõige muu on see tähtis külg, et kommunistlikul parteil siin mõjuw abinõu on töötawate kihtide ülesraputamiseks loidusest. Tõstes töörahwa usku oma jõu sisse ja koondades teda wõitluseks nõudmiste eest, mis paistawad elulise tähtsusega, ka niisugustele wäheste klassiteadwusega tööliste, kes weel aru saada ei jaksa proletariaadi ja kommunistliku ühiskonna tarwilikkusest.“

Edasi räägitakse: Baltimaades — siin hulgas ka Eesti — mis asuwad Wene-maa külje all ja lääne poolt kokku puutuwad tööliikumise lainetest kõikuwa Saksamaaga, wõib wõit kurnajate üle ootamata järsku sündida. Wäljaastumiseks poliitilise wõimu waldamise sihis naaber-suurriikide proletariaadi toetamise korral peab Eesti kommunistlik partei ette walmistatud olema. Edasi räägitakse: Peale Eestimaa kommunistliku partei on Eestis ainult iseseiswate sotsialistide tööliste partei, mis oma wiimasest kongressist saadik seisab järjekindla klassiwõitluse alusel. Wennalikku koostöötamist selle parteiga tuleb igapidi tarwilikuks tunnistada ja teda toetada püüdmises koguda oma ridadesse enam klassiteadlikkude tööliste hulki, keda Eestimaa kommunistlik partei ei wõi ühel ehk teisel põhjusel wõtta oma liikmeks. Sealjuures on Eestimaa kommunistliku partei kohus mõjuda, et Eesti iseseisew sotsialistlik töölispartei legaalse parteina jätkaks wõitlust kommunistliku internatsionaali programmi ja taktika alusel. Edasi räägitakse: töölisühisused, wanematenõukogud, tarwitajate

ühisused ja muud organisatsioonid, kõik need on tööliiklasi kaswatuskohaks ja moodustawad aparaadi, mida töörahwa wõimu wõidu korral algrakukestena wõib kasutada. Eestimaa kommunistlik partei peab kõik need ühisused, mis kas täiesti töörahwa omad ehk kus töörahwas enamuses, oma mõju alla wõtma, uued tarwitajateühisused ja teised ellu kutsuma, niisama tuleb Eestimaa kommunistlikul parteil oma mõju ja juhtimise alla wõtta haigekassad, töölisteseltsid jne.

Edasi räägitakse asunikudest. Siin öeldakse: Üks tähtsamatest Eestimaa kommunistliku partei peaülesannetest on riigimaade rentnikkude- (asunikkude) liidus rewolutsioonilisemate olluste kehwemaid kihte mõjule ja juhtiwatele kohtadele aidata, et liitu tõmmata wõitlusesse ühises wäerinnas töölistega. Selleks on tarwis tutwustada asunikka töörahwa ühise wäerinna platwormiga ja toetada kõiki nende nõudmisi, mis ei lähe töölisteklassi huwide wastu.

Edasi räägitakse: Eestimaa kommunistlikul parteil tuleb toetada rewolutsiooniliste tööliste organisatsioonide kandidaate, kes parteile wastuwõetawal platwormil ühinenud ning kelle sennisest tegewusest näha, et nad tõesti antud lubaduste eest wälja astuwad. Partei kohus on läbi wiia, et kõik rewolutsioonilised tööliste organisatsioonid läheksid walimistele ühise wäerinna kandidaatide nimekirjadega.

Edasi öeldakse: Eestimaa kommunistliku partei ja töörahwa walitsuse moodustamise ettepanekut tuleb waadelda, kui üht osa ühise wäerinna taktikast. Parteil tuleb seda legaalse tööliste organisatsioonide nõudmisel toetada. Oma kihutus-töös ei wõi aga Eestimaa kommunistlik partei töörahwa walitsust mingil tingimisel kujutada kui harilikku parlamendi walitsust, waid näitab, et ainult töörahwa ühise wäerinna teel wõib sündida walitsus, kes kaitseb palgatööliste, teenijate, kehwe asunikkude ja teiste wäikemaa-pidajate, waeste talumeeste ja töötawate kihtide huwisid.

Teisest ülemaalisest töölisühisuste kongressist, mis ära peeti nowembrikuul 1922 a., rääkisin mina minewal korral. Siinkohal kannaksin sellest ette nii palju, kui ta Reinson'isse puutub. Nagu kongressi protokollist näha, on Reinson olnud üks kongressi juhatajatest. Kongressilt saadetud muuseas terwitustelegramm pu-

nase tööliste internatsionaali profinternile, kus õige käredate sõnadega meie olukorda maha tehakse ja soovitakse õnne ühisele wõitlusele. (M. Martna, sd.: Mis seal õige öeldakse?) Telegramm on wenekeelne; ma kahtlen, kas see meid huwitab, kui ma ta terwelt ette kannaksin. (L. Johanson, sd.: Mis kongress see on?) Jutt on teisest Eesti ülemaalisest töölisteühisuste kongressist. Muuseas on kongress saanud terwitustelegrammi aurulaewa profsojus'i meeskonnalt. Telegramm käib sõna sõnalt nii: „Meie loodame kindlasti, et ei ole kaugel see tund, kus Eesti proletariaat sedasama rada astub, kätte wõites seda, mida Wene punane proletariaat saawutanud. (Naer.) Ütleme kindlasti: maha sotsid ja kollane Amsterdam. Julgesti edasi tööliste punase lipu all. Elagu II üle-eestimaaline ametiühisuste kongress. Elagu üldine rewolutsioon. Elagu Eesti tööliste ja talupoegade föderatiivne nõukogude walitsus.“ Protokollis on selle telegrammi kohta tähendatud, et ta suurte kiiduawaldustega wastu wõeti. Sellel kongressil on ka ühise wäerinna asutamise küsimusi otsustamisel olnud ja on soowitatud kõikidele organisatsioonidele hääletada walimistel ühise wäerinna kandidaatide poolt. Lõpuks on weel resolutsioon, mis järgmiselt käib: Teine üle-eestimaaline töölisteühisuste kongress, läbi arutades rahwuswahelist liitumisküsimust, otsustas ühineda täielikult punase töölisteühisuste internatsionaaliga. Resolutsioon wõeti wastu ühel häälel. Kesknõukogu walimistel on Reinson uuesti jälle walitud kesknõukogu liikmeks. — Edasi anti komisjonile wõimalus tutwuneda Eestimaa iseseiswate sotsialistide töölispartei 4-da kongressi protokolliga, missugune kongress ära peeti 16.—18. juunil 1923 a. Nagu sellest protokollist näha, räägitakse siin, et 3-dal kongressil on olnud wõitlus parempoolse ja pahempoolse tiiva wahel. Wõitjaks on jäänud pahempoolne tiiw, kes siis parempoolsed sealt wälja on tõrjunud.

Kongressi protokollist kannan ette ainult lühikesed wäljawõtted. Kongressi on awanud keskkomitee nimel endine Riigikogu liige Janson. Awamise juures räägib tema otsekohe, et Eestimaa iseseiswate sotsialistide töölispartei asub 3-da internatsionaali seisukohal. Partei teise kongressi rewolutsioonilisel tiival läks korda wastu wõtta 21 punkti, mis nõuawad wähem sõnu, seda rohkem aga te-

gusid. Tagajärg oli see, et parteiliikmete arw hakkas kaswama ja kõigepealt seal, kus partei omandas puhtproletaarlise iseloomu, kuna warem ta koosseis oli puhtwäikekodanlik. See wärske were juurde wool ajas iseseiswa partei juhtiwad jõud kahte leeri. Neil oli selge, et nende kahe tooli wahel istumise taktika oli läbi põlenud, et neile ei jää muud, kas paljud parteist kõrwaldada, wõi enestel sealt lahkuda. (M. Martna, sd.: Selles kardetawat ju ei olnud!) Kongressi awamise juures tähendas Janson keskkomitee nimel: „Soowin, et kongressi töödel lehwiks kommunistliku internatsionaali rewolutsiooniline waim. Elagu rewolutsiooniline klassiwõitlus! Elagu kogu ilma töowägede ühine wäerind!“ Niisuguste sõnadega awati kongress keskkomitee nimel. Üheks keskkomitee liikmeks oli Reinson. Edasi räägitakse protokollis partei tegewusest. Tegewuse kawa ja selle elluwimise tingimisi läbi arutades wõttis kongress töölisliikumise üles põhimõtte: Wähem loriseda ja rohkem teha. (M. Martna, sd.: Wäga ilus põhimõte!) Teie üle, härrad sotsiaaldemokraadid, räägitakse aga protokollis, et teie palju lobisete ja midagi ei tee. (M. Martna, sd.: Wõib olla, nad arwawad endil õiguse olewat!) Edasi räägitakse, et tähtsam ülesanne on tungida hulkadesse. Siinjuures antakse süüks eelmistele tegelastele, et nad oma aruannetes kominternile õige suured liikmetearwud üles annud, niisama ka osakondade arwu, kuid tõeliselt olla neid palju, palju vähem olnud. Olla üles antud nelituhat liiget, kuna aga tõeliselt olnud 3.785 liiget vähem. (M. Martna, sd.: See wärske weri oli ainult ettekujutus.)

Rahalistest aruannetest on näha, et ülepea on sisse tulnud 581.000 marka, niisama palju on ka wälja antud. Mitmesugustest summadest, nagu annetustest, korjandustest on saadud 241.000 marka. Edasi räägitakse protokollis, „et rewolutsiooniline töörahwa partei ei wõitle nii, nagu seda sotsid tegid, lubamiste rohkuse läbi. Kuna sotsid umbtänawas ümber kolasid ja, nii öelda, ei osanud ega ei julgenud oma parteipealseid nõudmisi ellu wiia, kutsub rewolutsiooniline töörahwa partei kõiki oma tööjõust elawaid hulki üles ühinema, et kurnajatelt poliitilist wõimu ära kiskuda ja töörahwa walitsust maksma panna.“

Edasi räägitakse seal: „et meil küll

kirjutatud programm ei ole, meil on aga kongressi otsused, niisamuti ka komin-terni seisukohad.“ Kongressi lõpetab üks juhataja, endine Riigikogu liige Keerdo, järgmiste sõnadega: „Wiimast kongressist saadik on meie partei märksa kaswanud ja massiliseks töörahwa parteiks muutunud. Neljas kongress on olnud töö-kongress ja wastuwõetud otsused ei tohi jääda paberile, waid neid peab teostama ja kui meie partei nime muutsime, nimeta-des teda Eestimaa töörahwa parteiks, siis saagu see partei kogu Eestimaa rewolutsiooniliste proletaarlaste koonduskohaks — rewolutsiooniliseks parteiks, kes wõimas oleks töörahwast wõidule wiima ja töö-rahwa wõimu maksma panema.“ Sellele järgnewad elawad kiiduawaldused.

Lõpuks on ette pandud komisjonile weel üks kõnekawa. See kõnekawa on ära wõetud härra Reinson'ilt tema läbi-otsimise ja wangiwiimise juures. Nähta-wasti on see kõnekawa härra Reinson'i poolt walmistatud selleks, et ette kanda seda trükitöölise ühisuses, kus Reinson liikmeks ja juhatajaks oli. Selles kõne-kawas räägitakse, et trükitöölise ühisu-ses on olnud kaks woolu. Warem on ol-nud ülekaalus mõõdukas wool, kes on püüdnud trükitöölise seisukorda paran-dada kokkulepete teel peremeestega, kuid hiljem on wõidule pääsenud pahempoolne wool, mille esitajaks loeb end kõneleja, see on härra Reinson. Kõnekawa tut-wustab meid Reinson'i poliitiliste waade-tega, mõtlemiswiisiga ja taktikaga. Sel-lepärast luban enesele kõnekawast üksi-kuid wäljawõtteid ette kanda. Kõneka-was räägitakse: „Ühed seisawad kindla klassiwõitluse ja rewolutsiooniliste wõit-luswiiside poolt, teised otsiwad kodanlu-sega kokkulepet. Meie ei tunnista koos-töötamist kodanlusega töölistele kasu-too-waks, waid kahjulikuks. Meie läheme Amsterdam, meie majandusmeeste ja sot-side poliitika wastu sellepärast, et see ain-ult tööliste klassi takistab wõitlemast, klassiteadwust pimestab ja lõpuks siiski mitte midagi peale kaotuste ei anna.“ Edasi räägitakse: Meie olime ühise töökawa poolt ka siis, kui olime vähemuses, kui walitses trükitöölise liidus arwamine, et isand L a k s suuri tegusid wõib korda saata, aga nüüd, kui rewolutsiooniline seisukoht läbi on lõõnud, kui tegelik wõit-lus on näidanud klassiwõitluse õiget tak-tikat ja hukka mõistnud koostöötamise kodanlusega — peremeestega sohielu elamise, nüüd oleme weel rohkem wastu-

tulelikud kõigile, kes tõsiselt tahawad trükitöölise olukorra parandamise eest wõidelda. Töökawa all on üles loetud mitu punkti, ma loen neist tähtsamad ette: p. 2) Tegelik wõitluse õpetundide waral kinnitame, et koostöötamine ja sobimise poliitika peremeestega meie seisukorda ei paranda. Rewolutsioonilise klassiwõit-luse taktika on ainukene õige taktika, mida peame tarwitama oma huwide eest wõideldes; 4) kuid meie ei wõi ainult oma jõu peale loota, waid tugeses kõige organiseeritud tööliste peale, suudame midagi kätte saada. Töörahwa ühise wäerinna 12 nõudmist on ka meie nõudmised ja ühise wäerinna loomine meie, trükitöö-liste, lähem ülesanne; p. 10) ühineda kõigi töölisteklassi tegewusawaldustega, mis si-hitud tagurluse wastu ja rewolutsiooni-liste tööliste seisukorra kindlustamiseks. Edasi räägitakse kõnekawas noorte ja naiskomisjonidest, mis tuleks asutada, ja kriipsutatakse alla, et wäga tähtis on, et noored ja naisproletaarlased ei satuks peremeeste mõju alla. Minu arwamise järele kõige tähtsam on see osa kõneka-wast, mis räägib trükitöölise ühinemisest Eestimaa töölisühisuste üldliiduga ja selle tähtsusest. Siin öeldakse: Wõib olla, lei-dub trükitöölise hulgas paljugi neid, kes ei taha üldliiduga ühinemisest kuulda. Põhjuseks tuuakse ikka ette seda, et üld-liit olla kommunistide käes ja kommunisti-de asutus. See on õige, et üldliit nii-sama, nagu rõhuw enamus töölisühisusi, on kommunistlikkude tööliste käes. Kuid, mis siis sellest? Kui üldliit oleks olnud, ütleme, sotside wõi töökide käes, kas siis oleks olnud parem ühineda? (M. M a r t n a, sd.: M i k s s e e s i i s n i i h i r m u s t ä h t i s o n ?) See on tähtis sellepärast, et härra Reinson ise oli üldliidu juhatuses ja et ta ise siin tunnistab ennast kom-munistliku woolu poolehoidjaks ning selle woolu juhtiwaks jõuks. (M. M a r t n a, sd.: K e s s i i s s e l l e s k a h e l n u d o n ?)

Peale nende ettekantud materjaalide on weel tunnistajad üle kuulatud, kes kirjeldasid Reinson'i ja teiste osawõtmist tööliste üldliidust ja töölisteliikumisest ja just selle liikumise rewolutsioonilisest osast. — See on peajoontes kõik mater-jaal, mis komisjonile ette pandi ja mida mul komisjoni nimel au oli Riigikogule esitada. Ma tähendasin juba eelmisel korral ja pean seda ka praegu kordama, et meie peame üles seadma omale kind-lad juhtnõõrid, mille järele meie peame

käima kõigi sarnaste asjade otsustamise juures. (M. Martna, sd.: Ma arwan — kindlad seadused!) Seaduses on ainult üldised põhimõtted ära tähendatud ja just wastawalt nendele põhimõtetele peame meie wälja arendama oma praktika, mis täpselt wastaks seaduse nõuetele. Minu arwamise järele peaksid need põhimõtted olema järgmiselt: 1) kõik meie kodanikud on üheõiguslikud, kellelgi ei tohi olla mingisuguseid eesõigusi. Kui nüüd aga Riigikogu liikmetele on antud wahiallawõtmise ja wahiallpidamise asjus teatud eesõigused, siis wõiwad need eesõigused tarwitusele tulla ainult nõnda palju, kui see tõsiselt asjaoludega on põhjendatud; 2) meie põhiseaduses on maksima pandud põhimõte, et kohtutegewus peab rippumatu olema, ükski riigiasutus ei tohi end kohtutegewusesse segada; ka Riigikogu liikmete üle kohtumõistmises on meie põhiseaduses läbi wiidud põhimõte, et Riigikogu ka siin ei pea ennast wahele segama. Ainukene asi, mis Riigikogu hooleks on jäetud, see on küsimus, kas Riigikogu liige wõib wahi alla wõetud wõi wahiall peetud saada, niikaua kui tema wolitused Riigikogu liikmena kestawad.

Selle küsimuse otsustamise juures peame wälja minema eeltähendatud kahest põhimõttest: 1) eesõigust, mis maksima pandud Riigikogu liikmete kohta, wõib tarwitada ainult nõnda palju, kui see tõsiselt põhjendatud asjaoludega, kaugeemale minna ei ole lubatud; 2) et kohtute tegewusse mitte ei tohita ennast segada.

Nendest seisukohtadest wälja minnes leian mina, et igakord, kui Riigikogu oma liikmete wabastamist nõuab, siis peab see nõudmine põhjendatud olema. Riigikogu on õigustatud ja ühtlasi ka kohustatud kohtu ja administratiiv wõimude tegewuse sisse ennast segama ja mitte lubama omi liikmeid wahialla wõtta, kui on näha, et on talitatud mitte erapooletult Riigikogu liikmete arreteerimise juures. Sarnasel korral on Riigikogu kohustatud seletama ja ütleva, et see mitte lubataw ei ole. Teiseks, kui Riigikogu liikme poolt on korda saadetud niisugune kogumi wahese tähtsusega seadusest üleastumine, mis ei sisalda eneses mingisuguseid halbu motiive ja on sealjuures Riigikogu liikme wiibimine Riigikogu töö juures tarwilik, siis on Riigikogul õigus nõuda, et Riigikogu liikmele määratud karistus saaks edasi liikatud kunni Riigikogu istungite waheajani, ehk wolituste lõpuni. Nendes

piirides tuleb, minu arwamise järele, wahialla wõtmise ja wahialt wabastamise küsimust Riigikogul käsitada. Ainult siis wõiksime ja peaksime meie wabastama wahialt Riigikogu liiget, kui selge oleks, et käesolewal juhtumisel ei ole toimetatud täieliku erapooletusega, waid on tahetud poliitilistel põhjustel üht wõi teist poliitilist woolu maha suruda. Ainult niisugusel juhtumisel oleks põhjust waheleastumiseks. Käesolewas asjas pidid tunnistama aga ka need komisjoni liikmed, kes muidu wahi alt wabastamise poolt olid, et ei ole ühtegi põhjust oletamiseks, et siin ei ole talitatud erapooletult. Wangistatud said mitte ükski Riigikogu liikmed, waid ka palju teisi kodanikke. Kõik asjaolud ei jäta ühtegi kahtlust selle juures, et siin on täitsa erapooletult talitatud. Kõigi nende andmete põhjal leian mina, et meil praegusel juhtumisel ei ole põhiseaduse järele mitte põhjust ennast segada kohtutegewuse sisse ja nõuda Riigikogu liikme Reinson'i wabastamist.

Need on põhjused, millest komisjoni enamus wälja läks, kui ta otsustas Riigikogu liikme Reinson'i wabastamist mitte nõuda.

A. Jõeäär (sd.): Lugupeetud rahwasaadikud! Meie rühm on oma põhimõttelised seisukohad eelmisel koosolekul juba awaldanud ja neid siin täna kordama hakata, oleks asjata. Endistele materjalele lisaks ei ole wahepeal muud juurde leitud, kui „Kommunist“ nr. 1/57, mis 1923 aasta 2-sel jaanuaril wälja antud, seega õige wana dokument. (J. Soots, põl.: Aga siiski wäga huwitaw!) Huwitaw jah. Selles dokumendis on awaldatud põrandaaluse Eestimaa kommunistliku organisatsiooni III kongressi resolutsioonid. Ma pean alla kriipsutama, et see „Kommunisti“ number selle poolt wäga huwitaw on, et temas sõnagi ei leidu Eestis maksma riigikorra kukutamiseks. Ma lubaksin enesele sellest numbrist mõned kohad ette kanda, mis walgustawad asja teisest küljest, kui seda herra aruandja tegi. Selles on muuseum awaldatud Anwelt'i poolt III kongressil ettekantud Eestimaa kommunistliku keskkomitee poliitiline aruanne, mis räägib pikalt ja laialt töörahwa ühisest wäerinnast ja kahestest kümnest nõudmisest. Räägib ka sellest, et tööerakonnale ettepanek on tehtud kommunistidega ühist töörahwa walitsust moodustada. Pean aga tähendama, et terwitustelegrammides,

mis väljaspoolt on saadetud maatöölise ametiühisuste liidule, on veel kaugemale paremale poole mindud ja nimelt soovitatud talurahwa ja tööliste ühist föderatiivset walitsust luua, teiste sõnadega, seal räägitakse juba põllumeestekogude ja kommunistide blokist. (N a e r.) Ma arwan, et kõigist neist kawatsustest, see tähendab tööraha ja kodanlaste ühisest walitsuse loomisest, ei wõiks mitte välja lugeda demokraatliku riigikorra kukutamise kawatsust. Samas aruandes leiame ka kommunistliku partei tegewuse hindamise, millest näha, et mingisuguseks aktiivseks väljaastumiseks lähemas tulewikus vähematki lootust ei olnud. Anwelt karakteriseerib oma aruandes järgmiste sõnadega Eestimaa kommunistliku partei tegewust: „Kõigesuuremaks puuduseks tuleb pidada algatuswõime ja aktiivsuse puudumist kommunistliku partei liikmete hulgas. Ei suudeta kohtade läbi wiia keskkoha algatusi, rääkimata oma initsiatiivist. Tegewussammude juures, mida tuleb üle maa läbi wiia, waikiwad kohalikud organisatsioonid; ei jaksata isegi resolutsioone koosolekul wastu wõtta.“ See on siis demokraatliku riigikorra kukutamine wägiwaldsete abinõudega, kui ei suudeta isegi koosolekul resolutsiooni wastu wõtta. See on selle hirmsa ja luitawata „Kommunisti“ sisu.

Mis eriti Riigikogu liige Reinson'isse puutub, kelle küsimust siin täna arutatakse, siis tema kohta ei ole isegi seda selgeks tehtud, et tema oleks osa wõtnud põrandaalusest kommunistlikust organisatsioonist. Selle kohta ei ole aruandja meile mingisuguseid materjaale ette kandnud, waid neist materjalidest, mida aruandja ette kandis, nägime, et tema oli olnud mõnesugustes ametiühisustes tegew. Kõigesuuremaks süüks pandi Reinson'ile seda, et ta kahe aasta eest oli ette walmistanud mingisuguse kõne, mille kawa nüüd temalt leiti, kuid mina arwan, et ainukene punane joon, mis selles kõnes leidis, oli see, et käsikiri punase kirjaga masinal ümber kirjutatud oli. Isenesest oli aga selle kõne sisu täitsa ilmsüütu. Aruandja räägib sellest, et trükitööliste ühisuses, kus Reinson selle kõnega esines, on olnud kaks woolu. Üks wool on mõõdukas olnud, kes on tahtnud kokkuleppe teel tööandjatega küsimusi lahendada, teine wool on aga olnud wastupidine ja seda wiimast on Reinson õhutanud. See wastupidine wool oleks wõinud ka kõige kaugemale minna, nimelt streigini, aga

trükitööliste streik ei kukuta veel Eesti wabariiki. Eesti wabariigi põhiseaduses on streik lubatud wõitlemisabinõuna majandusliku elu parandamiseks. Siis panakse Reinson'ile süüks, et tema on osa wõtnud ametiühisuste, samuti Eestimaa tööraha partei kongressidest ja et tema waliti kongressi poolt partei keskkomiteesse, ametiühisuste kongressil ka kesknõukogu liikmeks. See on õieti kõik, mida talle süüks on antud. Tema on teutsenud täiesti legaalsetes organisatsioonides, on osa wõtnud koosolekuist, kus korrapidajatena ka politsei osa wõttis. Need koosolekud on peetud aastaid tagasi, kuid sennijani ei ole sellest mingit süüd leitud. Koosseisu komisjonis ainus põhjus Reinson'i wastutusele wõtmiseks oli see, et waadake, olgu küll, et need kuri-tööd on aastad tagasi sündinud, aga nad ei ole iganenud ja wastutusele wõib teda ka praegu wõtta. Mina arwan, et seda materjaali on wähe selleks, et Reinson'i süüdistada osawõtmises sarnasest organisatsioonist, mis oli endale eesmärgiks seadnud makswa riigikorra wägiwaldse kukutamise. Kui süüdistuseks nii wälke-seid põhjendusi ette tuuakse, siis peab ütleva, et kaugemale küll enam selles wõimalik ei ole minna. Mina olen kindel, et kui asi alluks harilikule kohtule, meie wabariigi põhiseaduse järele rippumatule kohtule, nagu siin aruandja tähendas, siis nende süüdistuste põhjal küll mitte ei oleks karta, et Reinson § 102 järele süüdi mõistetakse, sest iga asja ei wõi wõtta kui riigikorra kukutamist. Kui mõnele kaitsepolitseinikule ehk isegi kaitsepolitsei ülemale enesele mõni kärbes nina peale istub, ega siis selle läbi Eesti riigikord veel hädaohus ei ole ega wõi kukutatud saada. Aga meil on lugu selle poolest halwem, et see asi ei lähe mitte rippumatule kohtule otsustamiseks, waid meil on Tallinnas täiesti põhiseaduse wastaselt sõjaseadus maksew ja selle tõttu allub see asi sõjakohtule. (L. Johanson, sd.: See riipub erakorralistest oludest!) Wabariigi põhiseadus räägib sellest, et harilikult kohus peab olema rippumatu, aga lubab erakorralisi kohtuid sellekohaste seaduste piirides sõjaajal, kaitseseisukorras ja sõjalaewadel, mis mitte rippumatud ei saa olla. Meil ei ole küll praegu sõjaaeg, aga meil maksab edasi sõjaseadus, millel wormilist alust ei ole ja mille tõttu läheb asja otsustamine sõjakohtu alla. Nüüd lubage küsida, kes seal sõjakohtus kohut mõistawad. See

on ohwitseride poolt kokkuseatud kohus, kes sagedasti mitte juristid ei ole ja ta allub otsekohe sõjaministrile. Kas seda võib loomulikuks või rippumatuks kohtuks pidada? Praegu on meil pealegi sarnane erakordne asjaolu, et sama härra siseminister, kes korraldas seda kinniwõtmist ja arreteerimist, on ühtlasi ka sõjaminister ja temale otsekohe allub sõjakohus. Mul on väga palju põhjust kahelda, et see kohus sarnastel tingimistel saaks rippumatu olla ja sellepärast ei saa loota, et otsus täiesti erapooletult võiks kujuneda. Kõigil neil põhjustel ei leia meie rühm võimaliku olema selle ettepaneku poolt hääletada, mis koosseisu komisjoni poolt on ette pandud ja sellepärast teen järgmise ettepaneku: „Riigikogu otsustab rkl. Reinson'i wahialla jätmiseks kohtuwõimudele mitte luba anda.“

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Kui niisugune küsimus päewakorral on, siis ei ole temal mitte ainult oma halwad, waid ka head küljed. Ja ma pean ütleva, et siin on heaks küljes just see, et härra Jaakson'i kõnest, mis pidi olema süüdistuskõne Reinson'ile, üks osa on sarnane, mis laseb walgust heita sellesse arusaamisesse, mis on meie siseministeriumil, kaitsepolitseil ja kõigil nendel, kes neid akte kokku on kuhjanud, niisama ka meie väga lugupeetud aruandjal töölisliikumise üldse. Ja kui sellele seisukohale ka edasi püsima jäädakse, siis tuleks wististi terwet töölisliikumist Eestis halwata või lõpetada, kui järjekindel tahetakse olla. Rkl. Reinson'i wastu süüdistusmaterjaali otsides kandis härra aruandja ette muuhulgas ka seda, et Reinson olewat trükiteöliste kongressil waielnud ametiühisuste sennise taktika wastu ja ütelnud muuhulgas, et on tarwis siin asuda rewolutsioonilisele wõitluswiisile. Seda „rewolutsioonilist wõitluswiisi“ wõtawad nähtawasti härra aruandja kui ka siseminister sarnasena, mis peab tähendama otsekohe riigikorra kukutamist. See näitab, et puuduwad neil härradel igasugused algteadmised töölisliikumise. (Wahel hüüe paremalt poolt: Asjatundja!) Jah, siin ma olen suurem asjatundja, kui need, kes hakkawad inimesi süüdistama sarnaste wäidete waral. Kes aga wähegi pilku on heitnud töölisliikumise, see teab, et seal on kõigepealt kolm põhiwoolu, ja nimelt kõigepealt puhtprofessionaalne, mis eitab proletariaadi klassiwõitlust ja nõuab klassi-

dewahelist kokkulepet ühel või teisel teel. Teine wool on nõndanimetatud rewolutsiooniline-professionaalne liikumine ja see ongi sama liikumine, millest kõneles trükiteöliste kongressil härra Reinson. Selle liikumise sisu seisab õieti selles, et ta pooldab puhtproletaariist taktikat, eitab klassidewahelist ühistööd — ja see on kõik. Siit riigikorra kukutamiseni on ikkagi suur wahe ja kui neid kahte asja ära segatakse, siis näitab see, et neil härradel, kes nende aktidega, mis sarnaseid wäiteid sisaldawad, Riigikogu ette usaldawad tulla, puudub igasugune ülewaade töölisliikumise. Kolmas põhiwool on sarnane liikumine, mis näeb ette tööliklassi wabanemist, poliitilise wõimu omandamise teel. Siin on näituseks niinimetatud Saksa sotsiaaldemokraatlik liikumine. Kui nüüd aga kõik materjaalid on kogutud sarnase arusaamisega ametnikkude poolt, kes nii wähe wahet suudawad teha rewolutsioonilise-professionaal liikumise ja riigikorra kukutamise wahel, siis juba ka seegi näide, mida ma siin alla kriipsutasin, tõendab omalt poolt, et siin on lihtsalt arusaamatusega tegemist.

Juhataja L. Raudkepp: Lõpuseõna on aruandjal.

Aruandja J. Jaakson: Mina tähendasin juba, et meie peaksime siin wälja minema sellest, et meie võimalikult wähe kohtuwõimude tegewusse segame ja ainult seal, kus näha on, et ei ole mitte talitatud erapooletult, waid sihilikult. Kus seda mitte näha ei ole, seal minu arusaamise järele ei ole meil mitte õigust ega põhjust kohtuwõimude tegewusse segada. Kui meie aga teistwiisi toimetaksime, siis leian ma, et meie ei toimetaks mitte nende põhimõtete järele, mis meie põhiseaduses on maksma pandud. Selle wastu ei rääkinud ka ei härra Johanson ega ka härra Jõeäär. Nemad ainult arwasid, et materjaali süüdistamiseks wähe on. See on küsimus, mille üle waielda võib sisulise asja arutamise juures kohtus. Süüdistuse tõstmiseks on igaüks materjaali küllalt ja meil ei ole ühtki põhjust oletada, et kohtuwõimud ei ole siin talitanud erapooletult. Härra Jõeäär'i seletus, et meie sõjakohtud ei ole mitte rippumatud, ja sellepärast ei tohiks nende kätte usaldada kohtumõistmist Riigikogu liikmete üle, paistab minule olema täiesti ekslik. Meie sõjakohtud ei tööta mitte lahusest teistest kohtutest, waid töötawad

meie Riigikohtu kontrolli all. Kaebtused sõjakohtu otsuste peale ei lähe mitte sõjaministrile, nagu härra Jõeäär'i seletusest järeldada võis, vaid otsekohe Riigikohtusse, ja sellepärast ei saa meie mitte pooldada seda, et meil kohtumõistmine sõjakohtus erapooletu ei ole. Kõigil neil põhjustel pean mina tähendama, et härra Jõeäär'i ja härra Johanson'i poolt ette toodud väited ei ole mitte kaaluwad ja sellepärast jään mina ikkagi komisjoni ettepaneku juurde. (L. Johanson, sd.: Aga kuidas selle rewolutsioonilise wõitluswiisiga lugu on?)

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on faktiliseks märkuseks härra kohtuministril.

Kohtuminister **R. Gabrel**: Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahaksin lühidalt selle peale tähendada, et praegu on meil siin arutusel küsimus, mis kuulub harilikku kodanlise kohtu wõimkonda ja millel ei ole praegu sõjakohtu tegewusega midagi ühist. Kas see asi üldse sõjakohtus arutusele tuleb, see on praegu weel otsustamata ja meie ei tea seda mitte. Igatahes on aga Reinson wahi alla pandud Tallinna-Haapsalu rahukogu tähtsamate asjade kohtuuriija määruse põhjal ja sõjakohus selles asjas oma tegevust weel ilmutanud ei ole. Sellepärast on ka enneaegne kõneleda sellest, kuiwõrd rippumatu ja erapooletu sõjakohus on.

Juhataja **L. Raudkepp**: Käesolewa küsimuse kohta on esitatud kaks ettepanekut. Üks ettepanek on koosseisu komisjoni poolt: „lubada kohtuwõimudele jätta wahi alla Riigikogu liiket Aleksander Reinson'i.“

Teine ettepanek on Riigikogu liikme Jõeäär'i poolt: „Kohtuwõimudele Riigikogu liikme Aleksander Reinson'i wahi alla jätmiseks mitte luba anda.“

See teine ettepanek on eitaw, wõrreldes esimesega ja sellepärast tema ka iseseiswalt hääletamisele ei tule. Hääletamisele tuleb jaataw ettepanek. Asun hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Koosseisu komisjoni ettepaneku poolt on 42 häält, wastu 16 häält, sellega on koosseisu komisjoni ettepanek wastu wõetud ja Riigikogu liikme Jõeäär'i ettepanek tagasi lükatud.

7. Wabariigi Walitsuse wastamine H. Heideman'i, W. Kangur'i ja P. Keerdo arupärimise peale sõdurite pekmise kohta 2. jalawäe rügemendis ja tagakiusamise kohta poliitilise meelsuse pärast Pärnu garnisonis.

Sõjaministri kohustetäitja **K. Einbund**: Austatud Riigikogu liikmed! Härrade Heideman'i, Kangur'i ja Keerdo poolt seletatakse, et 13. septembri õhtul teise jalawäe rügemendi teises kompaniis on sõdur Aleksander Iwanow weltweebel Willem Klausson'i poolt peksetud. Samuti seletatakse, et reamees Alfred Nõu'd on trahwitud karistustega selle eest, et ta mitte sammu ei ole käinud reas, peale selle on teda laagris peksetud. Edasi seletatakse, et Pärnu garnisonis keelatakse sõduritele ära töölistkirjanduse lugemine, muuseas nimetatakse, et raamat „Seltskonna sotsialiseerimine“ olla lugemiseks ära keelatud olnud, samuti Kautski raamat „Sotsiaalne rewolutsioon“, ja isegi öeldakse, et Treiberg'i ajaloo õperaamat „Kõige uuem aeg“ ja Menger'i „Saksa ajalugu“ olewat keelatud olnud. Wastawalt sellele sisule esitatakse walitsusele 3 küsimist. Ma paluksin härrasid Riigikogu liikmeid sel puhul teadmiseks wõtta toimetatud juurduse kokkuwõte, mis järgmiselt käib: See sündmus, nagu ma tähendasin oli 13. septembri õhtul. 2. oktoobril s. a. saatis II jalawäe rügemendi II kompanii reamehe Aleksander Iwanow'i isa rügemendiülemale palwekirja, milles kaebab, et II kompanii weltweebel Klausson tema poega on peksnud. Rügemendi ülema käsul sai kohe juurdus toime pandud, mille tagajärjel weltweebel Klausson ajutiselt kunni asja selgitamiseni rügemendiülema walwe all edasi teenib ja tema süüdistamine 3. jaoskonna sõjawäeringkonna kohtuuriija kätte anti, kus see weel praegu wiib ja celuurimise materjaale kogutakse. Siin juures on 3. jaoskonna sõjawäeringkonna kohtu-urija määrus weltweebel Klausson'i wastutusele wõtmise kohta.

Teiseks, reamees Aleksander Iwanow, nagu ligipandud karistusraamatu ära kirjast näha, on 8 korda ühe aasta jooksul trahwitud. Püüdis teenistusest kõrwale põigelda ja oli wastuhakkawa iseloomuga, ja et tema juba enne mitu korda ambulantsis käis, kuid tihti ilmaaegu, siis keelas weltweebel temale ka arupärimise-ettepanekus tähendatud päewal ambulantsi minemise ära, ja kui Iwanow siiski läks,

saatis temale sõdurid järele. Nagu rügemendiülema ettekandest diwiisiülemale 4. detsembril näha, on reamees Iwanow juba mitmes wäeosas teeninud ja raske niisuguseid isikuid teenistuse kohuste täitmisele sundida, pealegi kui neid isikuid palju ühte wäeosasse koondatakse.

Sellesama rügemendi II kompanii reamees Alfred Nõu on ainult üks kord karistatud. Oma seletuses ei kaebanud tema mitte, et teda löödud oleks laagris olemise ajal, nagu seda arupärimise-ettepanekus toonitatakse, waid ütleb ainult, et kui tema teistega mitte sammu ei käinud, siis arusaadaw, et temalt seda nõuti ja sellejuures puudutamist ei loe tema löömiseks. Alles siis kui reamehe Iwanow'i löömise kohta juurdlust toime hakati panema ja tema käest küsiti, kas tema ei ole näinud, kui löödi, ütles tema juurdluse toimepanijale, kapten Wask'ile, et ka teda ükskord weltweebel oli tõuganud. Diwiisiülem kindral-major Pöder seletas, et tema poolt kõige kõwemini on ära keelatud diwiisis löömine ja selle keelu üleastujad langewad kohtu alla.

Kus ei ole kaebtust, seal ei ole ka kohtu, ja nii pea, kui kaebtus tõsteti weltweebel Klausson'i wastu, siis, waatamata tema eeskujuliku teenistuse peale, anti asi kohtu-uuriija kätte ja weltweebel jäeti teenistusse, kuid seaduses äranähtud walwe all. Sellest on näha, et siin mingisugust saladust ega süüdlase kaitsmist ei olnud, nagu seda arupärimise-ettepanekus jällegi toonitatakse.

Mis puutub reamees Isak Brusilow'i peksmisesse, siis on Brusilow juba teenistusest wabastatud ja sellekohane järelepärimine politsei kaudu tehtud. Wõib siiski oletada, et ka siin kaebtus tõele ei wasta, sest kui Brusilow kartis teenistuse aja jooksul kaebada, siis oleks wõinud ja pidanud tema seda tegema teenistusest tagawarawäkke laskmise päewal, kus rügemendiülem isiklikult kaebtust küsis. See on lisaseletus, aga tõsiasi on see, et politsei kaudu on uuesti juurdlust alatud, see tähendab, järele päritud peale Brusilow'i tagawarawäkke laskmist, kas temaga tegewas teenistuses olles niisuguseid asju, nagu kõneldakse, on juhtunud.

Arupärimise teise osa kohta wõiks järgmist ette kanda: „Nagu juurdlustest näha, mingisugust keeldu sõduritele kirjanduse lugemiseks ei olnud, waid koguni selle wastu, rügemendi raamatukogus leiduwad ka need raamatud, mille kohta kaebtus-arupärimise-ettepanekus toonita-

takse, et neid lugeda ei lasta, see tähendab — Kautski raamat ja dotsent Treiberg'i tõlkes mõned raamatud ja Menger'i „Saksa ajalugu“. Edasi aga kõneldakse, et ei wõi ju arwesse wõtta niisuguseid juhtumisi, kus teenistusest lahkunud sõdurid, nagu näiteks, Kangur, ehk mõned teised, olid nõukogude Wenemaalt saanud igasuguseid kihutuslendehti ja püüdnud neid laiali laotada ja neid loetawaks teha. Ainukene isik, kellelt kord raamat „Seltskonna sotsialiseerimine“ ära wõeti, on sõdur Stamm, kes ülekuulamisel seletas, et temalt küll raamat oli ära wõetud, kuid mõne päewa pärast tagasi antud. Juurdleja küsimise peale, miks tehti seda, wastas, et ei tea, kuid oli arwamisel, et raamat ära wõeti, et sellega teda sundida õpemäärustikku lugema. Juba see tõendab, et siin poliitilist aluspinda selle juures ei wõinud olla.

Need on andmed, mida mina olen leidnud juurdluse materjaalist esitatud arupärimise walgustamiseks. Kronoloogiliselt on see kaunis wana asi, ta on kaua wastamata seisnud, aga nüüd wastates wõiksin ma öelda, et walitsusel arupärimises esitatud faktid, niipalju, kui nad puudutasid teist rügementi, on teada. Ühtlasi teise küsimise kohta wõiksin öelda, et süüalused on wastutusele wõetud, sest siin küsitakse, kas süüdlased wastutusele saawad wõetud. Kolmanda küsimise kohta wõiksin öelda, et ülemused igal pool kindlasti walwawad selle järele, et niisuguseid asju ette ei tuleks. Kui nad aga ette tulewad, siis saawad kõik abinõud, mis seadustikud ja kord ülemale kätte annab, tarwitusele wõetud, samuti ka kõik abinõud, mis seadus ülemale kätte annab. Poliitilise meelsuse pärast tagakiusamisi meie sõjawäes ei ole ja ei wõigi olla, wälja arwatud juhtumised, kus ära lõigata tuleb otsekohe poliitilise kuritegewuse kalduwusi.

8. Läbirääkimised
Wabariigi Walit-
suse wastamise
puhul A. Tamm'e,
J. Uibopuu ja E.
Weberman'i aru-
pärimise peale
Wene-Balti teha-
sele antud laenu
asjus.

A. T a m m (rhws.):
 Lugupeetud rahwasaadikud! Wene-Balti tehas on üks suurematest Eestis ja sellepärast arusaadaw ka, et tema saatus ja käekäik tähtsad on Eesti rahwale ja Riigikogule, seda enam, et teda Riigikogu oli

heaks arwanud suurema summaga toe-

tada. Meie, arupärimise esitajad, kuulasime ära härra ministri seletuse ja viimane ei rahuldanud meid mitte. Härra minister oma wastuse sissejuhatuses tännendas ära, mis otstarbel Riigikogu oli mainitud summa laenuks lubanud, nimelt 90 miljonit. Nimelt selleks otstarbeks, et tehast raskest seisukorrast päästa ja teda mitte häwineda lasta ja temaga ühes ka teisi tehaseid kuristikku langemast hoida, ühtlasi ka, et likwideerimise puhul töölistes ei satuks wäga raskesse seisukorda. Riigikogu 1. märtsil 1923 a. andis wälja wastawa eriseaduse pärast pikemaid waidlusi ja läbirääkimisi, millega ühes toonitati, et töölistele on waja wastu tulla ja ei ole mitte otstarbekohane lasta suuremaid ärisid ja ettewõtteid, millel wõiks tulewik olla, häwineda. Nii siis otsustati 90 miljonit lubada laenu eriseadusega ja tehti walitsusele ülesandeks wälja töötada selle laenuandmise tingimised. Ja iseäranis tähtis punkt on see, et seda laenu wõib ka tagasi nõuda wastuwaidlemata korras, see tähendab igal ajal, kui walitsus leiab tarwiliku olewat. Härra minister arwas waja olewat ära tähendada, et selle laenu tagasisaamine tegewat muret meile — Tamm'ele, Weberman'ile ja Uibopuu'le. Mina pean tähendama, et selles suhtes rääkis härra minister täiesti tõtt. Ta teeb meile küll muret, ja ma julgen juurde lisada, on weel palju teisi asju Eestis, mis meile lõpmata palju muret teewad ja ma loodan, et nad teewad muret mitte ükski meile, waid ka Riigikogu enamusele, isegi terwele Eesti rahwale. Lugupeetud härrad! Uskuge, on olemas asju, mis saawad meile lähemal päewil õige suurt muret tegema. Juba see asjaolu, et talitati siin kaunis pealiskaudselt, näitab, et selle laenu andmine härra ministrile iseäranis muret ei teinud, sest kui ta oleks muret teinud, siis ei oleks nii talitatud, et näituseks, juhtnöörid laenu tagasisaamiseks ja kõik üksikasjalisemad näpunäited anti alles 23. aprillil m. a., kui juba oli wälja antud laenust 30 miljonit, see tähendab — peaaegu pool laenu. Ja alles peale seda töötati wälja juhtnöörid sekwestri walitsusele, mille järele temal tuleks täpselt talitada. Teiseks, et kõik see asjaolu wähe muret tegi walitsusele, selgub sellest, et ka obligatsioonid tehti 23. juulil m. a., kui juba oli wälja maksetud üle poole laenusummast, siis alles tuldi selle peale, et tarwis obligatsioon wõtta ja krepostiraamatusse sisse kanda. On ka järgmisest näha, et walit-

susel suurt muret ei olnud. Kaubandus-tööstusminister kinnitas selle Wene-Balti tehase seltsi peakoosoleku protokollil, mille kohus tühistas. Wõiks oletada, et kohtu otsus ei olnud teada kaubandus-tööstusministril. Mina aga ütlen, et minister teadis, sest teda paluti protokollil mitte kinnitada ja hoolekannet mitte ära kaotada, kunni kohtuotsus on teises instantsis läbi waadatud. Siis juhin mina lugupeetud härrade tähelepanu selle peale, et puudus täielik kontroll rahasummade wäljaandmises. Meie teame praktikast, kui antakse laenu, iseäranis kui on tegemist suuremate summadega, kus juba kümned miljonid arwesse wõetakse, seal panewad harilikult erapangad oma kontrolli sisse, et näha, kas need summad lähewad tõesti wälja nende wajaaduste peale, mis on laenuaamisel ette kantud. Kui meie anname wälja 90 miljonit ja laseme nii talitada, et antakse 10 miljonit hooldajate tasuks... (M. Martna, sd.: Aga kui oma usaldusmehed eesotsas on?) Meie usaldusmehi ei olnud. Meie deklareerisime oma seisukohta, Teie unustate, härra Martna. 10 miljonit anti hooldajatele tasuks. Kas seda raha jätkub hädatarwiliste wäljaannete peale, kui on wõimalik osta tehase direktorile automobiili, tema korterit ümber ehitada ja remonti teha, ning kõiki seda antud laenust. Näete, minu härrad, et sedawiisi talitada ei tohi. Kontroll oleks pidanud waatama üksikasjaliselt kõik läbi. Mul oli jutuaamine riigikontrollooriga, kes selles suhtes ka mitte ükskõikne ei saa olla. Tema tähendas, et ta tehase asjaajamisele mitte ligi ei pääsenud, sest temale anti tunda, et Wene-Balti tehase aktsiaselts, juriidiline isik, eratewõtte, temal ei olewat asja sinna ligi tikkuda, ning enam-wähem selget pilti saada, kuna aga walitsus seda otsekohe oleks wõinud teha. Härra minister oma wastuses nimetab, et arwatawasti puudus eelpool nimetatud Riigikogu liigetel wõimalus lähemalt ja üksikasjalikult tutwuneda neid huwitawa küsimusega. Ma arwan, et see mitte õige ei ole. Meie oleme seda asja uurinud. Mina isiklikult olen käinud krepostiraamatut waatamas, olen teinud täpsed wäljakirjutused ja olen uurinud, millal need summad wälja on antud jne. Üksikasjalisem ülewaade meil ei puudunud. Õige on küll, et sekwestri walitsus oli tookord maksmas. Aga sekwestri walitsuse ära kaotamisel oli loomulik, et laenuandmise tagajärjel tekkinud wahekord nüüd tehase juhatuse ja

walitsuse wahel edasi kestis. Teie teate aga, et tehase juhatus oli mitteseaduslik. Arupärimise esitusel minu poolt antud seletustest teie nägite, et kui Wene-Balti tehase tahtis ennast rekonstrueerida, et siis pidi tema peremees ilmuma. Peremeest ei olnud ja sellepärast kohus tunnistas ta peremehetuks ja pani hoolekande maksma. Hoolekandjateks olid linnapea Uesson, advokaat Maurer ja advokaat Eliaser. (M. Martna, sd.: Ja need said 10 miljonit?) 10 miljonit ja peale selle 25 tuhat marka kuus palka. (L. Johanson, sd.: See tuleb stenogrammi kirjutada, et igaweseks jääks.) Kui nüüd tuli kokku esimene peakoosolek, siis pidid esitatud aktsiad selgeks tegema, et tema see õige peremees on ja ühtlasi pidi juhatus walitama. Peale selle pidi peakoosolek registreerimise küsimise üles wõtma. Oleks see peakoosolek nüüd seaduslik olnud, siis oleks ka registreerimine seaduslik ja kõik sellest peakoosolekust järgnewad summu oleksid seaduslikud olnud ja meil ei oleks olnud mingisugust põhjust arupärimisega esineda. Aga et 22. augustil 1922 a. äräpeetud peakoosolek tunnistati mitteseaduslikuks kohtuwõimude poolt, siis ka kõik tema otsused ja protokollid sellega tühistati ja juhatus niisama. Registreerimine ei olnud selle tõttu ka mitte seaduslik. Ma wõin oletada, et kaubandus-tööstusministril see seisukoht ei olnud teadmata ja ta ei oleks mitte nii kärsitu pidanud olema, et ta selle peakoosoleku protokollil 25. septembril 1922 a. ära kinnitas. Peakoosolek oli 22. augustil samal aastal ja septembri esimesel juba minister ettepanekuga rahukogule, et hoolekanne ära kaotataks. Päril on lageda kohtuotsust 14. nowembril 1922 a. (J. Holberg, põl.: Nüüd teie ei arwusta mitte just kohtu auks.) Ma just kohtu auks räägingi, lugupeetud härra.

Päril on lageda nende härrade kohta, kes põhjust andsid seda otsust teha. (Wahel hüüab J. Holbergi, põl. poolt.) Ärge Teie mind, härra Holberg, õpetama tulge, loogikas wõiksin mina küll Teile tunde anda. Peakoosolekul oli lubatud wäga mitmesugused olulised seaduse ja põhikirja rikkumised, millest ma juba minewal korral rääkisin; üks oluline rikkumine oli see, et üks ja seesama aktsia oli mitme isiku peale tähendatud. Kohtu protokoll ütleb, et niisugusel tegewusel wõib ainult ühe aktsiaga

terwe turu täie inimestega aktsionääride peakoosolekuid ära pidada, nimelt, — kui üks ja seesama aktsia mitme isiku nime peale kirjutada ja need inimesed siis peakoosolekule kutsuda. Siin on kohtu protokoll must walge peal. Kohus leidis, et need mitmed olulised seaduse ja põhikirja rikkumised annawad põhjust tunnistada peakoosoleku mitteseaduslikuks ja otsustas käesolewas asjas Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika a/s. peakoosolek 22. aug. 1922 a. tühjaks tunnistada, kõik ta otsused maksuwusetaks lugeda ja kohtu ja asjaajamise maksu temalt sisse nõuda.

Härra kaubandus-tööstusminister tähendab teise otsuse peale, mis sama kohus teinud, millest meie räägime ka warsti. 20. now. 1922 a. andis Prantsuse ja Belgia aktsiaselts kaubandus-tööstusministerruumile palwe sisse tehast hoolekande alt mitte wabastada ja juhtis ministri tähelepanu praegu minu poolt ettekantud kohtuotsuse peale. See palwe jäi tähele panemata, mille peale on edasi kaebatud. Nüüd, teine kohtuotsus, mida käsitas kohtuminister, see on 17. okt. 1922 a. rahukogu otsustas hoolekande ära kaotada ja härra minister arwas, et selle otsusega on ka ühtlasi ära otsustatud, et see peakoosolek oli tõesti seaduslik. Nüüd tulewad wäga imestamisewäärilised asjaolud nähtawale. Seesama kohus, kes 17. okt. 1922 a. otsustas, et tehase peakoosolek on seaduslik, ja sunnib hoolekannet woltusi üle andma juhatusesele, umbes kuu aega pärast otsustab, et see peakoosolek ei ole mitte seaduslik. Mis see tähendab, kas see pole mitte keskaja katoliku teadusmeeste tarkus, kas see pole mitte saatmine Pontsiuse juurest Pilatuse juurde?

Ei ole mitte nii. Kohus ei ole mitte eksinud, waid asi on see, et ükskord kohus wõttis asja sisuliselt ja teisel korral wormilikult. 17. okt. kohus otsustas ainult selle tunnistuse peale, mida wälja andis härra kaubandus-tööstusminister... (O. Gustawson, is.: Kes oli sel ajal kaubandus-tööstusminister?) ...härra Ipsberg. Härra kaubandus-tööstusminister andis wälja tunnistuse, et peakoosolek oli seaduslik. Ja kohus selle tunnistuse põhjal otsustas, et koosoleku juhataja on seaduslik ja otsustas hoolekande ära kaotada. See on asja wormiline külge. Et nüüd aga seesama kohus sisulise otsustamise juures sedasama olukorda sellesama nähtuse

kohta kord eitab ja kord jaatab, see on ju absoluutselt võimatu. (M. Martna, sd.: See viimane otsus on ka ometi maksew!) Nagu öeldud, kohtuotsus 17. okt. tehti ministri tunnistuse põhjal. Meie räägime sellest, et teine kohtuotsus on ikkagi maksmas. Hoiatuste ja protestide peale vaatamata tegi minister ettepaneku hoolekande ära kaotamiseks. Meie ei saa ju takistada, et walitsus sarnase sammuga hakkama saab. Meie võime ainult arupärimise teel nõuda seletust, mispärast on siin sedawiisi talitatud. Nii, ma arwan, et see rahukogu otsus 17. okt. 1922 a. ei ole mitte mõõduandew, waid et teine otsus jääb ikka jõusse senni, kui järgmine kohtuinstants ei ole oma seisukohta ütelnud. 13. juunil 23. a. otsustas Wabariigi Walitsus sekwestrit lõpetada ja sellepärast siis töötas wälja terve rea punkte, mida tema protokollist minewal korral härra ministri poolt ette kanti, nimelt, et Wene-Balti tehase wõtab oma peale kõik kohustused ja Inglis-Balti tehase wõlad. Inglis-Balti tehasest on ajalehtedes palju materiaali ilmunud ja Inglise alam Voufor seletas kohtus, et see tehase on puhas fiktiivne selts. Ja see fiktiivne selts tahis omal ajal rentida ja rentiski Wene-Balti tehaste töökojad ja hooneid ning algas tööd. Ta jäi aga maksuwõimetuks ja sel tagajärjel temaga praegu rehken-dada ei saa. Siis wõttis Wene-Balti tehase selle Inglis-Balti tehase üle. (M. Martna, sd.: Aga direktorid?) Direktorid jäid endised, see tähendab needsamad, kes Inglis-Balti tehasele olid ja kes Wene-Balti tehasele üle läksid. Wene-Balti tehaste aktsiaselts lubas kindlustada Wabariigi Walitsusele krediidi obligatsiooniga 140 miljoni marga suuruses, wõlgade tasumiseks, mis Tartu rahulepingu põhjal wõiks Wabariigi Walitsus omandada sel määral, nagu need summad lõpulikult selguwad, kusjuures krediit-summa ülemmäär fikseeriti. Edasi ütleb härra minister, et kõik Wabariigi Walitsuse poolt ülesseatud nõudmised täitis Wene-Balti aktsiaseltsi juhatus. Selgesti öeldud — juhatus, mitte sekwester, tähendab, sekwestri walitsusega seekord ei rehken-datud, waid juhatusega. Kaubandus-tööstusminister andis teada siseministrile sellest, kes siis wastawa määrusega waranduse sekwestri alt wabastas.

Nüüd tuleb obligatsioonide asi. 10-dal juulil 1923 aastal oli uus tehase peakoosolek ja see uus peakoosolek kutsuti kokku

juhatuses poolt. Kust tuli see peakoosolek? Ta tuli sellest, et teda kokku kutsuti. Kes kutsus ta kokku? Juhatus! Kust tuli see uus juhatus? Uus juhatus waliti mitteseaduslikul peakoosolekul, seega oli ta ka mitteseaduslik ja selle uue juhatuses peale on edasi kaebatud. Kas oli siis endine juhatus seaduslik? Tuleb wälja, et ei olnud mitte seaduslik. Kui nüüd see mitteseaduslik juhatus peakoosoleku kokku kutsus, kus uus juhatus walitakse, mis sellega siis ka mitteseaduslik, mis sellest siis õieti wälja tuleb? See on ju jant! Härra minister ütleb, et obligatsioonid ei ole tehtud mitte laenu kindlustamiseks, nagu meie seda arwame, waid see on tehtud lihtsalt selleks, et ära hoida tehase koormamist teiste obligatsioonidega. Härra minister leiab ise lõpuosas, et laenu on kindlustatud hüpoteekidega ja obligatsioonidega, mis on seaduslikul teel tehtud. Mis meie näeme nende obligatsioonide suhtes, kui meie awame krepostiraamatu ja sinna pilgu heidame? Siis näeme meie, et seal on sisse kirjutatud järgmist: 1923 aastal on walitsuse poolt kindlustatud 140 miljonit marka wastutuseks Wene-Balti tehaste eest, mis ettenähtud nõudekorras wastawa kohtu poolt kindlaks tehtud, ehk aktsiaseltsi poolt õigeaks tunnistatud, jättes wanamuse õigust Gustaw Linquist'i nimele kinnitatawale hüpoteegile.

Nüüd tehti obligatsioonid ka selsamal päewal, nimelt 26. juulil 160-ne miljoni peale. Nagu härra ministri seletusest järgneb, on ta need summad jaganud mitmesse ossa: 20 miljonit on määratud Narwa silla ehitamise kulude katmiseks. 60 miljonit on Eesti panga wõlg ja 80 miljonit on Riigikogu poolt lubatud laenu, osa 10 miljonit on weel tarwitamata. Nüüd on tehtud obligatsioonid härra Gustaw Linquist'i nimele ja tema poolt samal päewal edasi antud, seal on üksikult üles loetud mitu korda 10 miljonit, siis 25 miljonit ja jälle 25 miljonit, osalt 6, osalt 8 protsendiga. Kogusummas 160 miljonit. Nii kui minister minewal korral seletas, nii on siis Wene-Balti tehasele riigil saada 300 miljonit. 140 miljonit hüpoteegiga ja 160 miljonit obligatsioonidega. Tekib iseenesest küsimus, mispärast tarwitatakse sarnast sammu, et obligatsioonid tehakse Gustaw Linquist'i nimele, kes nad blankoks tegi notaariuse juures. Juriidiliselt selle wastu waielda ei saa, aga oluliselt küll. Mispärast Eesti wabariik, kui suur krediitor, pidi ennast

ära peitma Gustaw Linquist'i isiku taha, pealegi, kui teada on, et praegusel ajal Linquist'i äri lonkab ja samuti kõigile tuttawad on tema operatsioonid piiritusega. Just sellepärast, et riik suur krediitor on, kellel ka suur prestiish, peab krepostiraamatutest teatud selgus näha olema, et iga soowija wõiks teada saada, kui palju wõlgneb aktsiaselts riigile. Mispärast niisugust keerulist teed tuli käia, on minule täiesti arusaamatu, mina leian, et see otstarbekohane ei ole. Wabariigi Walitsus ei oleks pidanud niiviisi talitama. Nii siis on Wene-Balti tehasele riigile 300 miljonit wõlga ja selle üle, kas see wõlg ka warandustega kindlustatud on, wõib õige palju waielda. Mul oli eile juhus ühes teiste lugupeetud Riigikogu liigetega Wene-Balti tehases käia ja wõin ütelda, et heal juhusel wõib sealt küll raha saada, aga suur wõimalus on ka selleks, et sealt väga wähe saab. Waevalt leidub teine sarnane aktsiaselts, kes need hooned kõik ostaks ja wälja maksaks. Need hooned on hinnatud väga kõrgelt, räägitakse midagit kolmest miljardist ja sellepärast toonitatakse ka, et siin midagi karta ei ole, et riigi wõlg on wastuwaidlemata kindlustatud, et ka see 80 miljoniline laen tehase waranduste kõrwal õige wäikene summa olla. Kui aga asi niiviisi edasi läheb, nagu ta senni läinud on, siis wõib ütelda, et aastatega need warandused täiesti häwinewad ja ükskord tuleb aeg, millal enam wõimalik ei ole seda wõlga tagasi saada. See tekitab küsimise — mispärast talitati nii? Kas meil on weel wõimalik seda raha täies summas tagasi saada?

Siis lõpuks annab härra minister wastust kõigi üksikute küsimiste peale; nimelt esimene küsimine on: mis sundis Wabariigi Walitsust hoolekande all olewaid Wene-Balti aktsiaseltsi warandusi mitteseaduslikule juhatusse üle andma? Härra minister wastab selle peale, et siin tuleks rõhutada, et mitte Wabariigi Walitsus, waid hoolekandekohus wabastas aktsiaseltsi waranduse hoolekande alt, ning mitte Wabariigi Walitsus, waid hoolekandjad andsid need warandused üle aktsiaseltsi juhatusse. (O. G u s t a w s o n, is.: S a i d i l u s a t a s k u r a h a !) Misesugusel keerulisel teel see asjadekäik sündis, seda mäletate teie minu eelmise seletuse põhjal, nii, et see alus ei ole ka mitte seaduslik. Teine küsimine — mis on Wabariigi Walitsus teinud, wõi kawatseb teha, et seda warandust rikkumise eest

hoida, et ära hoida aktsiaseltsi warandusi häwinemisest? Härra minister ütleb, et selleks on Wabariigi Walitsus wõtnud aktsiaseltsi täiswõlliselt esitajalt obligatsioonid ja on lasknud need obligatsioonid krepostiraamatusse sisse kanda, mis täiesti kindlustab antud summade tagasisaamise. Siin juba härra minister ütleb, et need obligatsioonid on wõetud laenu kindlustuseks, aga ometi enne ütles ta, et obligatsioonid ei ole mitte wõetud laenu kindlustamiseks, waid selleks, et ära hoida uusi koormatusi, mis nende waranduste peale wõiks tulla. Selle kõige peale oleks minul järgmist wastata. Minul on teada, et keegi Ameerika suurem firma, aktsiaselts „Wickers Ltd.“ on annud Inglis-Balti tehasele suurema laenu 66.000 Inglise naela suuruses, mis meie rahas wälja teeb umbes 100 miljonit Emk. ja, et Wene-Balti tehase üle wõttes Inglis-Balti tehase kohustusi, selle wõla siiski kõrwale on jätnud. Sellepärast on praegu protsess käimas, sest Inglis-Balti ja Wene-Balti tehase esitajad on andnud omal ajal kohustuse, et see Wickers'i laen hüpoteegi krediitramatusse esimese laenuna üles saab wõetud. Kui nüüd kohus peaks tunnistama seda õigeks nõudja kasuks, siis tuleb niisugune pilt, et esimese obligatsioonina peab sisse kantama „Wickers'i“ poolt antud laenu 100 miljoni Emk. suuruses, sest see nõudmine oli esitatud enne, kui suudeti ära teha obligatsioonid 23. juunil 1923 a. Siis jääksid walitsuse nõudmised teise järjekorda ja nõnda ei oleks ka nemad täpselt ikkagi kindlustatud, kuna kindel ei ole, kas kõigile jätkub Wene-Balti tehase warandustest. Kolmas küsimine, mis kawatseb Wabariigi Walitsus teha, et mitte seaduslikule Wene-Balti aktsiaseltsi juhatusse antud laenu kas tagasi antud, ehk seadusliku kindlustuse saaks? Sellele kõlab wastus: Wabariigi Walitsus ei pea rahwamajanduslikult otstarbekohaseks Wene-Balti aktsiaseltsile antud summat wiibimata tagasi nõuda, sest niisugune walitsuse samm tooks kaasa täieliku tööstuse seismajäämise ja ruineerumise. Wabariigi Walitsus on kindel, et aktsiaseltsi summad on täiesti kindlustatud aktsiaseltsi liikumata warandusega ja peab ülearuseks praegu otsida korraldajaid, kes laenu suuremal määral wõiks kindlustada, kui seda praegune wabrikujuhatust teinud. Wabariigi Walitsusel on kindel arwamine, meil on aga teine arwamine. Ettetoodud materjalist wõib oletada ja

järeldada, et laen mitte nii tugewasti kindlustatud ei ole, ja kui nüüd järgmine kohtu instants otsustab esimese instantsi otsust kinnitada ja temaga ühineda, siis tekib küsimus, mil kombel tegutseda. Sellepärast arwasime meie oma kohuseks siin esineda arupärimisega, et walitsusele wõimalust anda selgel sõnal ütelda, mil kombel ta tahab tegutseda. Walitsuse wastusest ei ole mitte näha, et ta tahaks mingisugust uut abinõu maksma panna, kas kontrolli sisse seada, ehk midagi erakorralist teha. Walitsus jääb aga rahulikult endisele seisukohale, et kõik on korras, rahu on majas, kõik on juriidiliselt põhjendatud ja läheb oma tööga päewakorras edasi. Sarnase olukorraga meie — arupärijad — mitte rahuldatud ei saa ja nõuame, et walitsus sarnase wastuse annaks, mis ka Riigikogu rahuldaks. 80 miljonit praegusel ajal, kus meil on raske aasta ja väga puudulik budshet, kus meie waewalt saame kokkukõlla wiia tulud ja kulud wäikese puudujäägiga, ei ole mitte naljaasi. Selle kohta peab walitsus wõtma hoopis teise seisukoha ja teatama, mis ta tahab teha erakorraliselt, et Riigikogu saaks mulje, nagu ei oleks siin tõesti midagi karta.

K. Wirma (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mul kahjuks ei ole mitte selge, mispärast arupärijad seda küsimust niisugustesse kitsastesse piiridesse on mahutanud. Mul ei ole mitte selge ka see kalkulatsioon, millega praegu lugupeetud Riigikogu liige Tamm esines, sest tema sai kokku 300 miljonit wõlga, mida Wene-Balti selts riigile tasuma peaks, oma kõne lõpetamise juures tõmbas ta aga selle kalkulatsiooni 80 miljoni peale tagasi. (W a h e l h ü e r k l. A. T a m m'e, rhsw., poolt.) Mina sain Teie kõnest, härra Tamm, nii aru, et seda wõlga, mis Wene-Balti tehasel riigile tasuda, on 300 miljonit, miks Teie seda siis pärast redutseerisite 80 miljoni peale, see jäi mul täiesti selgusetaks. Siinjuures ei saa ma weel mööda ühest märkusest, mis minu eelkõneleja tarwitas, nimelt tarwitas ta sarnast kõnekäänu, et riigikontroll olla huwitust tunnud selle asja kohta, siis aga awaldanud pahameelt selle üle ja mis edasi sai, selle üle waikis kõneleja. Kõigil Riigikogu liigetel pidi wist küll sarnane tundmus tekkima, et riigikontroll selle pahameele suhtes jättis asjad rahule. (E. Weberman, rhsw.: R a h a m i n i s t e r w a i d l e s s e l l e l e w a s t u.) Ei, ei, mul on ka mõnesugused andmed selle

kohta ja ma lubaksin enesele just eriti neid andmeid siin käsitada. Arwan, et niimoodi ei tohiks Riigikogu kõnetoolil küsimust mitte lahtiseks jätta ühe kõrgema riigiasutuse suhtes, näidates, et riigikontroll, kartes wiltuwaatamist, jätab ühe niisuguse asja lahtiseks, mis riiklikku huwi pakub ja ütlemata jättes, mida riigikontroll siiski asja juures ära tegi. Minul on teada, et riigikontroll tungis sisse Wene-Balti tehasesse ja pitseeris seal teatud aktid kinni, mille tagajärjel, see peaks Riigikogu liigetel ka teada olema, tõusis üks suurem kisa ajakirjanduses, misjuures küsiti: „kuidas riigikontroll wõib seda teha“. Järjekult wõiks siin küsimus tulla, kas selle kisa tagajärjel jättis riigikontroll töö seisma? Minu teada ei jätnud kontroll küsimust lihtsalt seisma, waid walitsuse poolt moodustati komisjon, kes pidi Wene-Balti tehase asjus eriti selgitama need küsimused, mis pidid Eesti riiki huwitama selles suhtes, kui palju on Wene-Balti tehasel neid kohustusi, mis temal Wene riigi vastu oli ja mis Eesti-Wene rahulepingu põhjal Eesti riigi kasuks pidid üle minema. Kahjuks ei ole mina mitte kuulnud, kui kaugele see komisjon oma tööga jõudis. Riigikontrolli tegewus katkestati aga selle läbi, et walitsus wastawa komisjoni kaudu tegevust algas. Kui kaugel selle komisjoni töö on, see peaks olema Riigikogule huwitaw ja, wõib olla, härra minister ütleb, kui kaugel see töö on. On teada, et Wene-Balti tehases oli väga palju Wene riigi warandusi ja isegi tänastest lehtedest loete, et Wene-Balti tehastest on leitud riigi päralt olewat warandust. Lugu on niisugune, et Wene-Balti tehases tehtud töö ja ostetud materjaalide eest maksis Wene walitsus awanse, mille kohta on waja selgust muretseda. Selles suhtes oleks pidanud wõima walitsus tol korral, kui tehas oli sekwestri all ja kui kõik dokumendid, kõik paberid olid walitsuse käes, selgitada seda küsimust. Mina usun, et Eesti walitsusel on Wene-maaga paremad sidemed, kui Wene-Balti tehase walitsusel praegu on. Mina ei ole mitte kuulnud, et Eesti riigi walitsus oleks katsunud Wenemaal neid suhteid selgitada, aga selle vastu olen kuulnud, et keegi olla Wene wõimude poolt kinni peetud mõnesuguste dokumentidega, mis seda küsimust walgustab teiste kasuks, mitte aga Eesti riigi kasuks. Mina ei ole mitte kuulnud, et Eesti walitsus oleks huwitust tunnud... (E. Weberman,

rhws.: Härra minister imestas oma wastuses, et mispärast Riigikogu liikmed muret tunnewad.) No ja, aga kuidas meie me peab ennast awaldama. Meie peaksime ikkagi katsuma näha, et walitsus selles asjas muret tunneks, aga seda küll näha ei ole. Wiimasel ajal on isegi niisugune kuulujutt olemas ja räägitakse, et Wene-Balti tehased olla eksterritoriaalseks asutuseks saanud, sest kedagi kriminaalpolitseinikku, kes seal tahtnud mõnda asja waadata, pole ligi lastud. Missugusel alusel see sündinud on, seda ma ei tea, aga nähtawasti mingisugused erakorralised õigused seal walitsewad ja mitte harilikud. (M. Martna, sd.: Telliskopli wabariik.) Kui neid asju silmas pidada, siis näeme, et need 300.000.000, mida Riigikogu liige Tamm kokku wõttis, ei ole wahest küllaliselt kalkuleeritud. Minu meelest on palju küsimusi lahtised, mille kohta muret pole tuntud ja oleks wäga huwitaw teada saada, kuidas asi selle tehase suhtes üldse on. Wene-Balti tehase küsimus ei ole mitte uus, sest meie teame, et seda küsimust on I Riigikogu ajal rahaasjanduse komisjonis käsitatud ja sellel alal ollakse meil seisukohal, nagu kõigi nende ettewõtete kohta, mis ilma peremehta on jäänud Eesti riigi territooriumile. Alles hiljuti lugesime ajalehtedest ühest teisest tehasest, kelle kohta oli teada, et riigi portfellis oli absoluutne enamus tema osatähti. Ja mis meie siis kuulsime? Meie kuulsime, et riigikassa wastutawad ametnikud, kes pidid walwama riigi huwide järele, olla teatanud, et nad ei tunne huwitust neis asjus. (W a h e l h ü ü e E. W e b e r m a n'i, rhws., poolt.) Mul on arwamine, et siin analoogiat wõib tarwitada Wene-Balti tehaste suhtes. Selles suhtes ei kannata huwi puudumise all mitte ainult see wähem ametnik, kelle käes dokumendid on, waid Wabariigi Walitsus üldse ei näi tundwat selle asja wastu huwi.

Mis puutub sellesse kitsasse küsimusse, kas need 80 miljonit marka, mis otsekohe wastawa seaduse alusel on antud, kas need kindlustatud on, siis ei jäänud minul härra ministri seletusest mitte niisugust muljet, et nad tõepoolest kindlustatud on. Nimelt ütles härra minister, et see maks olla edasi lükatud, aga kui üks teatud maksmine on edasi lükatud, siis wõib juhtuda, et wõlg ei ole enam eesõiguslik wõlg, nii nagu sekwestri seaduses on tähendatud, waid see wõlg wõib

muutuda harilikuks wõlaks, mis pannakse wõlakausi peale üheõiguslikult kõigi teiste wõlgadega, kui wastawa asutuse likwideerimine käsile tuleb. Mulle näib, et selle wõla kindlustamiseks on ainult obligatsiooni kindlustus püsima jäänud ja seegi ainult sellel juhtumisel, kui obligatsioonid seaduspäraste isikute poolt antud. Nõnda näib mulle, et mitte ainult selle kitsa küsimuse asjus ei tule kurwastada, waid tuleb palju suuremas ulatuses kurwastada selle küsimuse juures; tuleb kurwastada, et needsamad materjaalid, mis Wene-Eesti rahulepingu põhjal Eesti riigi omanduseks said tunnistatud, nüüd jällegi Eesti riigi wõlgade kindlustuse objektiks selles tehases peawad olema. Oleks wäga huwitaw kuulda, kuidas selle laiema ulatusliku küsimusega selle asja juures on.

Juhataja **L. Raudkepp**: Et Riigikogu koosolek üle 2 tunni kestnud, kuulutan $\frac{1}{4}$ -tunnilise waheaaja.

Waheaeg algab kell 12.30 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 12.50 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretäri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**: Wäga austatud Riigikogu liikmed! Kui arupärimine Wene-Balti tehasele antud laenu asjus Riigikogule wastuwõtmiseks esitati, siis seletas rkl. härra Tamm, et temal ja teistel allakirjutajatel oleks tähtis teada saada ja walitsuse seletust ära kuulata, kas on Wene-Balti tehasele sekwestri ajal antud riigiraha, nimelt 80 miljonit Emk. juriidiliselt kindlustatud. Minu seletusest, kahe nädala eest, on wist küll selge, et tolleaegse Riigivanema härra Kukk'e walitsus, kes sekwestri ära kaotas, kõik tegi, mis wõimalik, et need riigisummad kindlustatud oleks. (E. Weberman, rhws.: Rääkige Ipsberg'ist.) Härra Weberman, mina Teie kõne ajal ei seganud. Praegusel walitsusel ei oleks juriidilisest seisukohast wist midagi juurde lisada.

Härra Wirma tõstis küsimuse üles, kas ei ole laen nüüd muutunud harilikuks laenuks. Selle kohta on wilunud juristidega kõneldud ja arwatawasti oli see asi ka siis kaalumise all, kui sekwestri ära kaotamise küsimus päwakorral oli ja ikka on otsusele tulnud, et raha sissenõudmise juures jääb maksma see sea-

dus, mis sekwestri kohta juba Wene walitsuse ajal maksuma oli pandud. Nii et kõige parema tahtmise juures ei saa mina mitte härra Wirmale vastu tulla ja ütelda, et laenu iseloom muutunud oleks. Minu arwates ei toonud ka härra Wirma tõendus ette, et laenu iseloom muutunud on.

On arusaadaw, et praeguselt Wabariigi Walitsuselt wõib aru pärida küsimuse juriidilist külge käsitades ja seletust nõudes riigi raha kindlustuste kohta ja Wabariigi Walitsus wõib ka juriidilist külge seletada, kuid mina ei saa kuidagi sellega leppida, et praeguselt Wabariigi Walitsuselt wõidakse aru pärida, kas oli otstarbekohane laenu sekwestri ajal anda jne. Neid küsimusi oleks praegu raske käsitada, sest et ei saa ju praeguse walitsuse peale panna poliitilist wastutust käesolewas asjas. Ainukene asi, mis praegusele walitsusele wõiks ette heita, oleks see, et mispärast ei ole walitsus weel laenu sisse nõudnud. Mina seletasin juba põhjused. Kui praegu laenu sisse nõuda, siis oleks Wene-Balti tehas täiesti ruineeritud, ta jääks jalamaid seisma. Siis oleks meil tegemist mitme saja töölisega, kes tööta jääwad. Sotsiaalne küsimus on wist selles asjas prewaleeriw, ja minu arwamise järele on see küsimus nii suur, et seda igatahes wäga arwesse wõtta tuleb.

Kui siin siiski küsimust laiemale alusele seati, kui arupärimine ette näeb, nimelt, et teda käsitada ka otstarbekohasuse seisukohast, siis luban ma enesele paar märkust selle kohta teha.

Härra Tamm arwas, et walitsus on hooletult talitanud, — ta ei ole kontrolli sisse seadnud ja isegi on wõtnud obligatsioonid alles juuli lõpul, aga mitte siis, kui Riigikogu poolt määratud raha hakati sekwestri walitsusele andma. Minu arwamise järele ei wõetud warem obligatsioonide sellepärast, et ei olnud selleks tarwidust. Obligatsioonide wõtmist ei näinud ka ette 1. märtsi seadus, mis krediiti määras. Mingisugust erilist kontrolli sekwestri walitsuse ajal sisse seada oli ka ülearune, sest sekwestri walitsus töötas kindla seaduse alusel ja härra Tamm ei toonud mitte ette nähtusi, et see weneaegne seadus, mis 16. aastal maksuma pandi, ja mis sekwestri walitsuse ülesandeid pretsiseerib, kuidagi rikutud on. Wõib ju rääkida kõiksugu kontrollidest, kuid peab meeles pidama, et Wabariigi

Walitsus tegutseb seaduste järele ja ei saa neid oma äranägemise järele muuta ja erilist kontrolli seal sisse seada, kus seda seadus ette ei näe.

Nüüd toodi weel ette, et riigi rahast anti 10 miljonit hooldajatele. Wõis nii aru saada, et Wabariigi Walitsus on hooldajatele 10 miljonit maksnud. Tegelikult on asi nii, — ma ei tea, kas seal 10 miljonit wõi rohkem anti — et maksnud on tehaste walitsus peakoosoleku otsuse järele, ja peakoosolek on tehase peremees. Kuidas wõis siis Wabariigi Walitsus wahele astuda, sellest ma kuidagi aru ei saa. Igatahes on selge, et Wabariigi Walitsus midagi keelata ega soowitada ei saanud. Walitsus ei ole hooldajaid määranud, — seda on kohus teinud — ja sellepärast ei saanud walitsus ka neid hooldajaid lahti lasta. Tasu hooldajatele näeb ka seadus ette.

Õeldakse, et praegune juhatus ei ole seaduslik ja wõib sellepärast iga päew ümber kukkuda. Rkl. härra Tamm ei saanud selgeks teha, kuidas praegune juhatus mitte seadusepärane ei ole. Minu seletustest on näha, wõin seda täna weel korrata, — et rahukohtus on juhatus mitteseaduslikuks tunnistatud, aga asjastuhwitatud isikud kaebasid edasi kohtupalatisse ja kohtupalat ei ole weel asja otsustanud. Tähendab, nii kaua, kui palat seda asja otsustanud ei ole, on praegune juhatus seaduslik. Pealegi on weel teine otsus 17. oktoobrist, mis palati poolt on kinnitatud, olgugi, et üks kuu enne, olgugi, et wormilistel põhjustel. Meie ei saa mitte wahet teha, kui üks kohtuotsus on wormilistel põhjustel tehtud ja teine teistsugustel põhjustel. Meie wõtame kohtuotsuse nii kui ta on. Ja kui 14. novembri kohtuotsus on ümber lükanud 17. oktoobri kohtuotsuse, siis oleks arwatawasti tehasel nüüd jälle hoolekanne. Seda aga ei ole. Praegune juhatus on juba terve aasta olemas, ja mis siis juhtuda wõib, kui palat teise otsuse teeb, seda ei wõi meie mitte ette näha. Mina arwan, et wara on Riigikogus kõneleda sellest, mis siis juhtub, kui palat kohtuotsuse kinnitab. Kui see juhtub, siis waatame järele, mis meie teeme, praegu ei ole aga selleks ühtegi põhjust. Peale selle seletasin mina juba, — seda ei ole ka härrad Wirma ja Tamm ümber lükanud, — et riigi rahade kindluse seisukohast ei ole mitte oluline, kes juhatuses on, kohustused lasuwad waranduse peal ja meil on lõppude lõpuks ükskõik, kes seal omani-

kuks on. Omanikuküsimus ei ole meile sellepärast tähtis, et ei ole mitte tarwis kohtu poole pöörata, waid meie wõime wastuwaidlemata korras raha sisse nõuda. Kui täna-homme tühistaks mõni kohtu kõrgem instants praeguse juhatuse otsused, siis on meil aega küll raha sissenõudmist teostada, tarwitades wastuwaidlemata korda.

Ei olnud härra Tamm ka rahul sellega, et obligatsioonid on niisugusel kujul wõetud, et nad ettenäitaja käes makswad on. Ma peatasin kahe nädala eest küsimuse juures pikemalt ja seletasin, miks niisugune kaju käsitusele wõeti. Nimelt selleks, et obligatsioonide tarwitamine oleks painduwam. Kui obligatsioonid Wabariigi Walitsuse ehk Eesti riigi nimele kirjutada, siis oleks tarwis olnud kolmel lugemisel Riigikogus nende edasiandmist woteerida. Ma tahaksin näha, mis wäärtus obligatsioonil on, mille üleandmine peab Riigikogu kolmel lugemisel sündima. Mina ei saanud aga mitte aru, mispärast härra Tamm'ele see obligatsioonide kaju, mis tarwitusele wõeti, ei meeldi. Tol ajal komisjonid ja asjatundjad, kes seda asja ajasid, leidsid, et niisugune wiis on kõige parem ja kogu maailm teeb nii. Selle läbi ei ole obligatsioonid mitte vähem hinnas, et nad ettenäitaja peale on tehtud, aga nad on palju painduwamad, kui nime- lised.

Siis on weel küsitud, mispärast ei ole praegune walitsus kontrolööri mahutanud Wene-Balti tehastesse.

Kuidas see kontroll mõeldud oleks, ei saanud mina rkl. Tamm'e seletusest mitte aru. Mina arwan, Wabariigi Walitsusel oleks kaunis raske seal kontrolli sisse seada, sest tehas on eraettewõte ja töötab makswate seaduste põhjal, kus mingit walitsuse kontrolli ette nähtud ei ole. Kontroll on mõeldaw ainult siis, kui ta on hoolekande all ja wiimasel juhtumisel ei käi ta walitsuse, waid kohtu kontrolli alla. Ainukene juhtumine, millal walitsus wahele segada wõib, oleks, kui neid warandusi raiskama hakatakse, mille peale obligatsioonid on tehtud. Senni aga raiskamist märgata ei ole. Überpöör- dult, meie teame väga hästi, et osa nendest majadest, mis omal ajal väga lagun- nend olid, on parandatud ja korda sea- tud ja seal elawad praegu inimesed sees. Kes teab neid maju kahe-kolme aasta eest ja kes teab, kuidas nad nüüd wälja näe- wad, näeb seda wahet. Kas seda on üür- nikud ise teinud wõi on remonteerimine

sündinud juhatuse kulul, käesolewal juh- tumisel meid ei huwita. Meid huwitab, kas see warandus, mille peale obligat- sioon tehtud, on heas korras wõi mitte. Ja siin peab igauks konstateerima, ka need Riigikogu liikmed, kes tehases eile käisid, et warandus pole mitte häwine- mas. Just überpöördukt, paljud hooned on korda seatud. Sellepärast ei ole wa- litsusel ühtegi põhjust olnud wahele as- tuda. Härra Wirma tõstis küsimuse — arwatawasti osalt sellepärast, et ta ei saanud tutwuneda minu eelmise ettekan- dega — missuguste waranduste peale wõib Eesti riik pretendeerida, kui Wene riigi pärija. Obligatsioonid tehti mitte 80 miljoni peale, waid 160 miljoni peale, sest peale 80 miljoni, mis sekwestri wa- litsusele anti, tuli kindlustada Eesti pang- gast wõetud summasid — ja Narwa silla ehitust.

Sekwestri ajal oli walitsuseasutustel wõimalus tutwuneda õige lähedalt nende materjaalidega, mis weneaegsete kohus- tuste kohta käisid. Muudu ei oleks neid ehk üldse mitte kätte saadud. Ja siis kal- kuleeriti wälja, kui suured wõiwad mak- simaalsed nõudmised olla Eesti riigil kui Wene riigi pärijal Wene-Balti tehase omanikkudelt. See summa on kokku wõetud ja teeb umbes 140 miljonit wälja. On ette nähtud, et tuleb kohtu teel need nõudmised kindlaks teha. Asi on õige keeruline ja raske, ja puuduwad paljud andmed. Walitsusel on 3 aastat aega kohtunõudmist esitada.

Küsimise peale, kas walitsus midagi selles suhtes on teinud ja kawatseb teha, wõin wastata, et nende andmete korral- damise juures töötatakse kaubandus-töös- tusministeeriumis ja katsutakse leida seda, mis weel puudub. Siis esineme meie kohtus wastawate nõudmistega ja peale kohtuotsust selgub, kuipalju Eestil, kui Wene riigi pärijal, Wene-Balti seltsi warandustest saada on. (W a h e l h ü e k e s k e l t.) Keegi ei teinud kindlaks, et liikumata warandused tehases rüüstatud on. Kui müüdnud on liikuwat warandust, siis ei ole ju nende peal riigi obligatioone. Üks asi on liikumata warandus, teine on liikuw, mille peale obligatioone mitte ei tehta. Kui seal täna ehk homme 3000 puuda rauda maha müüakse, ei saa wa- litsus keelata. Muidugi, mina ei ole mitte hinnanud tehase liikumata warandust, kuid ma tean, et kui tehas hoolekande alt wabastati, siis hinnati nad komisjoni poolt rohkem kui 3½ miljardit Eesti

marka. Riigi poolt nõudmised on 300 miljonit. Arwatawasti see komisjon, kes 3 aasta eest töötas, wõttis ka need olud arwesse, missuguses seisukorras tol ajal tehased olid ja ei hindanud neid mitte wäga priskelt. Riigi nõudmised on 10% hindamise summast. Ma ei tea, kui palju elumaju seal on, neid on igatahes üle 100, kuid isegi tehase maa-ala on wäga palju wäärt. Wene ajal maksis ta, kui ma ei eksi 6—7 miljonit kuldrubla. See kõik laseb oletada, et riigi summad kindlustatud on. Igatahes niisugusel arwamisel olen mina, et 300 miljonit kannab see tehas täiesti wälja. Weel kahtles härra Tamm, kas saab tarbekorral tehase elumaju likwideerida. Miks mitte. Wõtke, planeerige ning müüge nad üksikult maha. Neid maju ostab igaüks. Suurem osa neist on täiesti kõlbulikud. Aga seda ei ole tarwis olnud teha. Ja kui seda tarwis on, siis tehakse.

E. Weberman (rhsw.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra minister oma wiimases sõnas muuseas toonitas ka seda, et arupärimine olla esitatud asja üle, mis eelmise walitsuse ajal sündinud ja, nii kui ma aru sain, sellepärast wõiks ta ka wastamata jääda. Ma arwan, et ei ole mitte õige, kui meie asukime sellele seisukohale, et mis eelmine walitsus tegi, see olgu unustatud — ja kriips peale, iseäranis arwesse wõttes, et need eelmiste walitsuste sammud igakord kaugeltki mitte kiiduwäärt ei ole olnud, ka esimesegi Riigikogu ajal. Ka esimese Riigikogu ajal oli paljudi asju, mida just heaks kiita ei saa. Kui nüüd kategoriseerida wõiks asju selle järele, et see oli selle walitsuse ajal, siis seda wõib puudutada, aga see oli teise walitsuse ajal, sellepärast seda enam puudutada ei wõi, siis poleks see mitte õige.

Teise wäikese märkuse tahan ma teha wõlasumma kohta, mis Wene-Balti seltsil riigile maksta on, ja waranduste wäärtuse kohta. Härra minister arwas, et waranduse wäärtus 3 miljardit on, kuid kas olete arwesse wõtnud sellejuures ka seda, et kui omal ajal komisjon hindas Wene-Balti tehase liikumata warandust, siis tegi ta seda sellelt seisukohalt, kui tehas täies ulatuses tööle hakkab, tähendab 10.000 töölisega, see tähendab — hindas peasaalikult erimasnahooneid. Ma tahaksin ainult tähendada, et praegu ei saa mitte seda kui eriwarandust hinnata selle järele, mis ta omal ajal Wene oludes, kui Eestimaa oli osa Wene riigist, wäärt

oli, waid selle järele, mis ta praeguse tööstuse- ja turukonjunktuuri juures wäärt on. Kui teie lähete neid hooneid müüma, ja kui praegune asjaajamise wiis veel mõne aja edasi kestab, siis on küsimus, kas ei ole meil wiimaks selleks ajaks, kui Wabariigi Walitsus heaks arwab seda küsimust lõpulikult selgitada, kas ei ole meil wiimaks siis waremed hoonete asemel? Kuid selle küsimuse juurde tuleme ehk weel hiljem tagasi...

Kui rahwuslik-wabameelse partei Riigikogu rühma poolt esitati see arupärimine läinud aasta lõpul, siis wõttis tarwilik arw Riigikogu liikmeid selle arupärimise toetuse oma peale arwatawasti wist sellepärast, et on ju tõesti hädatarwilik wiimaks ometi asuda selle küsimuse selgitamisele. Selle küsimuse selgitamise tarwidus on juba ammu selge olnud, kas wõi ainult sellepärast, et selle asjaga ühenduses ka juba esimeses Riigikogus on nimetatud nime, nime, mis mitte mingisuguse halwa asjaga kuidagi seotud ei tohiks olla. Kuid see küsimus, nagu härra Wirma tähendas, on laialisema, iseloomustawama tähtsusega küsimus, kui see esimesel silmapilgul wälja paistab. See on üks neist küsimustest, mis õige tabawalt iseloomustab just meie walitewate ringkondade — ma mõtlen selle all linna-põllumeeste — poolt wiimaste aastate jooksul loodud sumbunud õhkkonda, mida juba I Riigikogus, kui mäletate, puhatada katsus rahwaerakond. — Ma ei näe kahjuks praegu ühtegi rahwaerakonna esitajat saalis. — Rahwaerakond esitas arupärimise sellesama asja kohta, nimelt kui jutt oli kohtuwõimude rippumatuse rikkumisest, kohtuwõimude peale surwe awaldamise näol sama Wene-Balti tehaste asjus. Esimeses Riigikogus räägiti sel puhul palju ja ma tuletaksin täna meelde nendele Riigikogu liigetele, kes ka I Riigikogus olid, härra Tõnisson'i, praeguse Riigikogu esimehe, tõsiseid sõnu. Ta ütles, et „kõik sihilikud seletused, isegi kriisidega kollitamised ei ole mõõduandwad nendele, kes teawad, et siin ei ole mitte rühma wõi erakonna asi südame peal, waid Eesti rahuliku arenemise küsimus“. Waadake — niimoodi seadis seekord härra Tõnisson selle küsimuse ülesse ja see seisukoht peab ka meil kõigil, kes asja tõsiselt tahawad wõtta, tähtis olema. Loodan, et nüüd, kus 2½ aastat juba mööda on läinud tollest ajast, ja kus Wene-Balti tehaste asjus selle aja jooksul edasi mindud on teel, millel mi-

dagi ühist pole Eesti rahuliku arenemisega, waid on kuhjatud ikka uusi ja uusi tumedaid täppe Eesti heale nimele selles asjas, loodan, et nüüd oleks ometi wiimaks aeg, kus awalikkuse wärske tuuleõhk seda sumbunud atmosfääri wähepuhtamaks puhuks, loodan, et Riigikogu seekord ei karda õigluse ja meie riigi rahulise arenemise pärast mingisuguseid kriisidega kollitamisi, millega iga kord ja igal juhtumisel meid kollitatakse, kui püütakse lahendada ja selgitada ühte wõi teist neist tumedatest täppidest. Loodan, et meie rahwasaadikud parteide wahede peale waatamata oma arwamist selgel sõnal ja parema arusaamise järele awaldawad.

See Wene-Balti asi ei ole mitte nii wäga eraldi seisew teistest, waid see on üks lüli neist paljudest „paanamadest“, mida hoolega püütakse warjata, eriti aga pärispõllumeeste eest ja mida teewad need nõndanimetatud pangapõllumehed. (Segane wahelhüüe põllumeeste rühmast Scheeli panga kohta.) See puudutaks teid lähemalt, kui mina oleks saanud ka seda teile ette kanda. Waadake, — need waluhüüded, need näitawad, et minu sõnad on wist wäga ligidalt puudutanud kedagi teie hulgas, sest praegune Wene-Balti tehase asi on ju üks nendest linnapõllumeeste tegewuse iseloomustawamatest nähtustest, mida minewal sügisel siit kõnetoolilt õige tabawalt ristiti „ipsbergiaadaks“, kuid mille õige nimetus peaks küll palju laiemaulatuslik olema, sest kogu jutt ei ole mitte üksi „ipsbergiaadast“, waid siin on pikk ahel nende linnapõllumeeste kulissidetagusest tegewusest ja elust, mida nemand ise tõsiste põllumeeste eest warjul püüawad hoida... (Wahelhüüded.) „Kajas“ teie sellest juba midagi ei leia. — See on ahel, kus mõnigi lüli on kullafondist ja riigi aktsiatest, kus mõnigi lüli on puhtast wabariigi kullast ja mõni teine lüli nii osawatest juriidilistest konksudest, nii libedatest konksudest, et sinna külge ei ole senni hakanud ei kohtu, ei Riigikogu, ei ka riigikontrolli käsi, wälja arwatud wast ainult üks juhuse, nimelt see kurikuulus „ipsbergiaada“, ja sedagi osalt ehk sellepärast, et see pole mitte küll kuigi suur lüli, kuigi õige labane ja jäme lüli. (J. Piiskar, is.; Tõesti, õige jäme. — Naer. — L. Johanson, sd.: Jah, jäme on ta küll, peab üttelema!)

Minu parteiseltsimees, härra Tamm, andis juba enam-wähem objektiivse pildi Wene-Balti tehaste asja wormilisest küljest, nii et asjakäik wõrdlemisi selge peaks olema. Härra ministri wastulauseid ei muutnud siin ka midagi tuntawalt. Mina tahaksin selle küsimuse juures peatada natukene teisest küljest. (Wahelhüüe kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld'i poolt.) Härra minister lubas siis, kui mina tema kõnele wahele hüüdsin, et tema minu kõne aeg mitte wahele ei hüüa; nüüd näeme aga, et ta siin mitte oma sõna ei pea, et härra ministri sõnu igakord tõsiselt wõtta ei saa.

Mina tahaksin seda küsimust weidi analüüeerida, see on — jagada teda allementidesse, et neid siis süstematiseerides Riigikogu teatud sünteesini wõiks jõuda, mida wõiks wäljendada wastawa otsuse wõi ülemineku-wormeli näol. Mina peataksin ainult kahe küsimuse juures. Esiteks — Wene-Balti tehaste läinud aastate ja praeguse tegewuse ja tegelaste juures, püüdes selgitada nende tegelaste tõsiseid sihte, niipalju, kuiwõrd seda mulle wõimaldawad käepärast olnud andmed, ja katsudes seda tegewust iseloomustada. Ja teiseks, Wabariigi Walitsuse üksikute liigete ebamääraste sammude kirjeldamise juures, mis seda tegewust on wõimaldanud ja mis põhjust andsid meile arupärimise esitamiseks. Selgusele jõudes nende kahe tähtsama punkti kohta, tahaksin mina ära näidata, kas ja kuiwõrd on riigikassa huwid kaitstud praeguse olukorra juures, kui ei — siis kes on selles süüdi ja millised sammud tuleks astuda nii Riigikogul, kui ka Wabariigi Walitsusel selle asja korraldamiseks. Kuidas algas nende tehaste asi? Kui Wenemaal enamlus wõimule pääsis ja algas tööstuste natsionaliseerimine, siis walgusid paljud kapitalistid sealt wälja. Selle juures üks osa Wene-Balti aktsiaseltsi tegelastest oli üle kolinud Soome, Helsingisse. Seal peeti Wene-Balti aktsionääride wahel 19. märtsil 1919 aastal koosolek ära, kus selleaegne äriilmas ülesse tõusnud uus suurus, keegi Owtsharow olla saanud, wõi nagu asja edaspidisest käigust ja dokumentidest selgub, wälja meelitanud tunnistuse direktoritelt, et temal, Owtsharow'il on teatud enamuse kõigist olemasolewatest aktsiatest. See tunnistus olla antud temale mitte sellepärast, et temal sarnane aktsiate pakett tõesti olemas oli, waid sellepärast, et Owtsharow olla seletanud, selle tunnistuse abil wõiwat tema

tehaste käimapanemiseks Eestis krediite väljamaalt muretseda. Warsti ilmus ka Owtsharow Tallinna, kuid mitmesuguste asjaolude tõttu saadeti tema, kui Eesti wabariigile väga waenulik isik, Eestist välja. Siis, nagu teada, läks tehas hoolekande alla, ja nagu hoolekande protokollidest näha, tõsteti isegi küsimus üles Owtsharow'ilt kahjutasu nõuda tema kahjuliku tegewuse pärast sel ajal, kui tema veel direktorina tegewuses oli. Et Owtsharow'il korda ei läinud Wene-Balti tehaste walitsuses etteotsa saada, neid warandusi walitsema hakata, siis läks tema Inglismaale, ja 19. juunil 1920 aastal asutati Londonis uus Wene-Balti aktsiaseltsi juhatus. Läks korda Inglise kaubandusministeeriumilt nõusolekut saada Wene-Balti tehaste põhikirjas wastawad paragrahwid muuta, ses sihis, et juhatus ei asu mitte, nagu põhikirjas ette nähtud, Wenemaal, waid Londonis ja et seltsi pea-koosoleku kokkukutsumise kohta kuulutada wõib juhatus väljamaa lehtedes. Siis teatas Owtsharow sealt hooldajatele Tallinna, et Wene-Balti aktsiaseltsi aktsiad on edasi antud uueltekinud kapitalistide grupile. Nimetatud kapitalistide grupp nõudis omalt poolt hooldajatelt, et nemad hoolekande lõpetaksid ja tehased üle annaks sellele uuele Wene-Balti seltsile. Hooldajad on seda protokolleerinud 14. detsembril 1920 aastal. Owtsharow ja tema kaaslased Londonis tegutsesid edasi ja kuulutasid välja, et on Wene-Balti aktsionääride kapitaali, 15 miljoni kuldrubla peale uued ajutised tunnistused välja antud nende asemele, mis olla Wenemaal kaduma läinud. Seda waranduste kättesaamise soowi arwesse wõttes olid hooldajad otsustanud omalt poolt kuulutada väljamaa lehtedes, et Wene-Balti aktsiaseltsi juhatus Londonis ei ole maksew. Siis loodi Londonis samade tegelaste poolt Inglis-Balti selts, kes tahtis Wene-Balti tehased omale rentida. Siin lepitati hooldajatega kokku ja üheks Inglis-Balti aktsiaseltsi esitajaks Eestis oli härra Woldemar Päts. Tehaste rentimiseks sõlmiti leping, kuid Tallinna-Haapsalu rahukogu ei leidnud wõimalikuks seda lepingut kinnitada. Sel puhul oligi arupärimine rahwaerakonna poolt Riigikogule esitatud kohtuwõimude rippumatus rikkumise kohta. (M. Martna, sd.: Ega ometi mitte Woldemar Päts'i pärast?) Selleaegne Riigiwanem Konstantin Päts oli kutsunud rahukogu esimehe oma juurde selleks, nagu

I Riigikogu liikmed mäletawad, et asjakäigu kohta „informeerida“. (L. Johanson, sd.: Kas see informeerimine on jutumärkide wahel?) I Riigikogu protokollis on see jutumärkide wahel. (L. Johanson, sd.: Siis on õieti protokolleeritud.) Inglis-Balti laewaehituse ja masinatööstuse aktsiaselts oli siis hooldajatele palwe andnud... (M. Martna, sd. wahelhüüe.) Ta nimetati Inglis-Balti laewaehituse ja masinatööstuse aktsiaselts. Sellele palwele olid juurde lisatud järgmised dokumendid: wolikiri kohaliku esitaja härra de-Ramer'i nimele, siis 30 ajutist tunnistust Wene-Balti aktsiaseltsi aktsiate peale ja wiimaks ärakiri aktsiaseltsi juhatuses tunnistusest, mis oli antud Helsingis 19. märtsil 1919 a., millest näha, et Owtsharow'il on 77.358 aktsiat. Kuidas nüüd Owtsharow'iga ja muude Wene-Balti seltsi aktsiatega tegelikult lugu on, selle juurde tuleme ehk alamal, sel ajal, kui kõne alla tuleb majandusministrite härrade Ipsberg'i ja Westel'i sammud Wene-Balti tehaste asjus. Praegu tähendan ainult, et tehaste hooldajad kahtlesid Owtsharow'i aktsiate ehtsuse üle. (M. Martna, sd. wahelhüüe.) Mina ei tea, kes personaalselt sel ajal just olid hooldajad, kuid selleaegsete hooldajate protesti järele oli neil kahtlusi Owtsharow'i aktsiate ehtsuse juures, ja siin juures wõib tähendada, et sel protestil polnud tagajärgi, sest kaubandusminister ei wõtnud seda mitte arwesse.

Nüüd, sisuliselt asja peale waadates, küsiksime, milles seisid siis selle kuulsa Owtsharow'i ja tema kaaslaste tegewuse õiged sihid? Kas tahtsid nemad tõsiselt tehased käima panna, meie tööstust tõsta, ja asja, nii öelda, peremehekult ajada? Seda usku kahjuks ei ole minul ega ei saa ka kellegil olla, kes asja sisse ja materjaalidesse tõsisemalt tunginud on.

Owtsharow ja tema lähemad kaaslased, kes temaga ühtlasi on wastawatele dokumentidele alla kirjutanud, neil nähtawasti ei ole olnud omal usku sellesse, et nemad suudaksid tehased käima panna. Iseäranis, kui arwesse wõtta turu konjunktuuri. Ma ei tea, mis on olnud põhjuseks, et üksikud walitsuse liikmed on püüdnud kõigile, nii ütelda, peale suruda ja selgeks teha wastupidist nii Riigikogus, kui ka muidu wastawate ministrite resolutsioonide põhjal, kuid seda tõsiselt wõtta ei ole nende tehaste tegewust jäl-

gides wõimalik olnud. Igatahes — peaperemehel Owtsharow'il ja tema lähematel kaaslastel pole usku asja sisse olnud — seda näitab nende tegewus wiimastel aastatel Inglis-Balti, kui ka Wene-Balti seltsides. See tegewus on sihitud olnud mitte selle peale, et kokku hoida, waid selgesti näha on olnud mitte peremehelik majapidamise wiis, kus baseerudes fiktiivsete omandusõiguste peale, on pillatud, raisatud ja häwitatud. Ka on samuti talitatud wäljamaalt saadud suuremate kapitaalidega, mis antud waid sellepärast, et alla kirjutasid meie usalduswäärilised nimed. Niisama on talitatud ka riigikassast ja Eesti pangast saadud miljoniatega, sadade miljoniatega. Igatahes siin on talitatud põhimõtte järele: „kas wõi ainuke tund, kuid olgu see meie tund!“ Teisiti seletada seda ei saa, seda ühepäewaperemehe asjaajamist. Riikliku 90 miljoni laenu puhul, mis otsustati anda I Riigikogu poolt, seletas härra minister siin, et see olla „sotsiaalne laen“, laen sotsiaalsete küsimuste lahendamiseks. Kuidas tarwitati siis seda sotsiaalset laenu? Tegelikult olla kõigepealt ostetud kaks luksusautobiili juhatusse jaoks, seatud korda direktorite majad. Isegi Wene ajal, kui tehas täie jõuga töötas, ei tarwitatud wiimastel aastatel enam suurt direktori maja, sest olid kitsad ajad.

Neid kitsaid olusid ei ole aga enam praeguse juhatusse arwates ja sennikaua, kui riigikassa wõib 90 miljonit assigneerida. Nüüd osteti mõndagi, mis kokkuhoidja peremees mitte ei oleks teinud. Minule wõidakse öelda sedasama, mis ette toodi wäljamaa suurärilede ja finansistidele, kui neilt kapitaale wälja meelitati. Nimelt seda, mis ka I Riigikogus räägiti, kui taheti läbi suruda 90-miljonilist laenu, et tehasel olid tol ajal garanteeritud suuremad tellimised. Narwa sild ja Wene nõukogude wedurite parandamise tööd. Ma tahaksin lähemalt peatada selle juures, kuidas tegelikult Narwa silla ehitamise töödega lugu oli. Kui siis Inglis-Balti selts eriseaduse põhjal, mis wastu wõeti Wabariigi Walitsuse poolt, selle kurikuulsa § 12-a põhjal, sai wiimaks võimaluse tegewusesse astuda, ilma et tal tehaseid käes oleks olnudki, siis wõttis see selts ka Narwa silla wäljapakkumise osa. See osawõtmine oli seda iseralikum, et sel korral sellel fiktiivsel seltsil polnud weel käes ei kapitaali ega tehnilist personaali. Paar isikut eesotsas, kes moodustasid selle Londonis olewa

„juhatus“ ja mõned teised, kes moodustasid wormilise esituse Tallinnas. Neil oli ainult perspektiivis see, et kui asi hästi läheb, siis nende Eestimaal olewate mõjuwate toetajate abil ehk saawad nad tehased oma kätte. See ei keelanud neid aga niisugusest suurest tehnilise ehitustöö wäljapakkumisest, nii kui seda on raudteesilla ehitamine, osa wõtta. Rääkimata sellest, et neil ei olnud kapitaali seekord käsitada ega tehnilisi wõimalusi, wõistlesid nad selle wäljapakkumise korral Saksamaa suuräriledega. Jäeti mõned miljonid, teiste äride tehniliste kalkulatsioonide peale rajatud tingimistest odawamaks, — mis ka arusaadaw oli, sest et tõsised ärid pidid muidugi baseeruma täpsete tehniliste kalkulatsioonide peal, — jäeti paar miljonit odawamaks ja Narwa silla ehitamine läks Inglis-Balti seltsi kätte. (M. Martna, sd.: Ei jäädud odawamaks!) Ma ei tea seda kindlasti, kuid see ei ole praegusel juhtumisel ka tähtis, kas oli odawam wõi kallim. Igatahes tahan ma siin alla kriipsutada, et Narwa silla ehitamine anti seltsile, kellel polnud tehnilist personaali ja kellel ei olnud sel ajal isegi tehaseid ega kapitaali. Et niisugune Inglis-Balti aktsiaseltsi kohalik „esitus“ saaks ehitada, see ei teinud muret ei kaubandus-tööstus ega rahaministrile. Ei ka härra Ipsberg'ile, kui ma ei eksi!

Milleks seda siis oli tarwis? (M. Martna, sd.: Reflektiseerida!) Siin mindi wälja juba riikliku toetuse peale. Juhatus spekuleeris nähtawasti selle peale, et kui seltsil on suur tellimine käes, siis wõib wäljaspoolt suuri kapitaale juurde tõmmata. Siis astutigi läbirääkimistesse ilmakuulsa äri „Wickers'iga“. Keegi, kes selles Inglis-Balti aktsiaseltsi Londoni juhatuses on käinud, rääkis hiljuti, juhatusse asukoht olla kusagil kolmandas hoowis — wäikeses toakeses, ja et kõik see „juhatus“ seisab koos wist kolmest juudist. Wõib olla, et see nali on, aga niimoodi iseloomustati Inglis-Balti seltsi Londoni juhatus. Kui laenukõsimus ülesse tõsteti, laskis niisugune soliid äri, nagu Vickers on, järele kuulata, kellest see juhatus koos seisab ja leidis, et see Londoni juhatus ei wääri seda, et tema ettewõtteid wõiks finanseerida. Kui aga temale teatati, et Tallinnas on seltsil niiwõrd soliid tehased, et ta on saanud riigi käest tellimise Narwa silla ehitamise peale, et seltsi direktorite hulgas on Riigiwanema wend ja mõni teine weelgi silmapaistwam

isik, siis muutus lugu. Seal olla räägitud, et see on ikka see Eesti Riigiwanem, see suur Päts. Teist Päts'u ju ei teata seal. (Wahelhüüded põllumeeste ridadest.) Ma wõiksin nime nimetada, kui soowite, kes rääkis, aga see ei ole praegu tähtis. (Wahelhüüded paremalt poolt.) Wist see ikka teeb teile muret? Ma olen wäga õnnelik, et see wilmaks ükskord teile muret hakkab tegema ja kui see nii on, siis ma olen teatud mõttes oma otstarbe kätte saanud. (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Mis otstarbe sellel on?) Sellesse sumbunud õhkkonda natukene wärsket tuult puhuda. (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Siis tehke niisugune arupärimine.) Härra minister andis küll töotuse, et ta waele ei räägi, nüüd aga seab juba küsimusi ülesse. Wast wõtate järjekorras sõna. Ma räägin praegu sellest, kui laialatuslik see asi on, ja mispärast ei ole nende kindlustatud need summad, mis nendele asutustele on antud. Et seda selgitada, selleks peab tooma iseloomustawat materjaali ette. Ka ei ole see mitte uus materjaal mõne teise arupärimise jaoks, nagu seda härra Rostfeld arwab, waid see kuulub täiesti siia. Nii siis oli kasutatud konkreetset fakti, et riigi käest oli saadud suur tellimine, oli kasutatud selleks, et wäljamaalt saada suuremat kapitaali. Kuid sel ajal on õieti weel teine külg. Kui oli tellimine silla ehitamiseks kätte saadud, siis oli ka põhjust nõuda, et Wene-Balti tehased ühes rikkalikude kraamiladudega Inglis-Balti seltsile rendile antaks. Kui juba Narwa silla ehitamise tellimine käes, siis peab seda ka teostama, aga kuidas saab selts seda tööd teha, kui tal tehaseid ei ole? Sel puhul tuligi see „informeerimine“, kus rahukogu esimees kutsuti selleaegse Riigiwanema härra Päts'i poole. Peab ütleva, et Vickersi äri ei usaldanud Inglis-Balti seltsi, ta tegi seda ainult tingimisi, kui teatud isikud wõlakohustusele alla kirjutawad. Et Inglis-Balti aktsiaselts puhtfiktiivne selts oli, seda näeme meie Tallinna-Haapsalu esimese jaoskonna rahukohtuniku protokollist 28. weebruarist 1923 a., kus Inglis-Balti seltsi kommerts direktori ülekuulamisel Vickersi nõudmise asjus see direktor otsekohe ütles, Inglis-Balti selts — on fiktiivne, ja tõendas, et Vickers olla raha andnud mitte uskudes, et Inglis-Balti selts suudab midagi ära teha, waid arwesse wõtnud ainult allakirjutajate nime-

sid. Peale nende nimesse uskumist nõudnud Vickers weel kirjalikku kohustust, et Inglis-Balti ja Wene-Balti selts annaks weel kirjaliku kohustuse esimese obligatsiooni wäljaandmiseks Wene-Balti seltsi Tallinnas olewate kinniswarade peale. Hiljem aga tühistati see kohustus, sest et sel ajal, kui kohustus anti Owtsharrow'i, Laidoner'i ja teiste allkirjadega, et siis oli weel hoolekanne, ja hoolekande ajal ei olewat seltsi direktorid wõinud mingisuguseid kohustusi ega lubadusi anda. Praegu on see asi kohtu all ja millega lõpeb, ei tea, kuid iseloomustaw on see asjaolu sellepärast, et kui siin härra kaubandus-tööstusminister tõendas, et wastuwaidlemata kord wõlgade sissenõudmisel ja muud asjaolud kindlustawad täielikult 300-miljonilise wõla kättesaamist, siis praegusel puhul wõiksin juurde lisada järgmist. Härra ministri enese parteisöber adwokaat Temant, ütles kohtus, kus asi arutamisel oli, otsekohe, et kui Wickersi nõudmine rahuldatud saab, siis riigi wõlanõudmised saawad täiesti tühistatud. Waadake, kui niisugune wilunud jurist, nagu seda on härra Temant — ma kahetsen, et ta praegu siin ei ole — wõib kohtus seda awalikult öelda, et kui Wickersi nõudmised teostatud saawad, siis on riigi wõlad tühistatud, ja kui arwesse wõtta seda, et meie kohus enese peale mingisugust surwet ega mõju ei lase awaldada, siis wõime wäga hästi oletada, et kohus selle nõudmise ka täita wõib, ja siis tulebki wälja, et riigi nõudmised teisele plaanile on jäänud, sest Wickersi äri käes on tehaste poolt antud kohustused esimese obligatsiooni peale, ja seega on esimene obligatsioon nende.

Ma tahtsin weel selle Narwa silla kohta edasi ütelda järgmist. Kui see silla tellimine oli kätte saadud, siis juba see töö ise tehaseid palju enam ei huwitanud. Wickers enam raha ei andnud, ja Inglis-Balti seltsi direktorid wõisid õnne tänada, et sekwester tehastes sisse seati, — raha puudusel tellimist nii-kui-nii täita poleks suudetud. Selle silla ehitamisega ei saadud tähtjaks walmis ja lõpulikult tekkis niisugune olukord, et Wabariigi Walitsus pidi selle ehitamise oma kätte wõtma. Wõib olla ma eksin, kuid silla ehitus olla 20 miljonit rohkem maksma läinud, kui see oli lepingus ette nähtud. 1922 a. asemel sai see sild walmis, nagu te teate, 1923 a. enne jõulut.

Mis oleme meie siis sellega kaotanud? See oleks nimelt see wastus, mida härra

minister wahelhüüdes, minult teada taitis, küsides milleks ma seda räägin. Ma räägin seda selleks, et näidata, et riik on palju kaotanud, nimelt kas wõi sellega, et niisugusele fiktiivsele asutusele mitte ainult ei antud laenu, talle wõimaldati isegi suuri riigi tellimisi. Kui suur see kaotus on, seda on markades raske öelda, kuid Wene transiidi ajal Narwa silda meil ei olnud. Ja mis see tähendab, see peaks kõigil selge olema. See Narwa raudtee sild sai walmis alles 1923 a., kui seal kõigist paar-kolm rongi päewas läbi sõitsid.

Teine, wõib olla, väga suur, äraarwamata kahju on selles, et wäljamaa finansringkondades on teatud mõttes umbusaldus tekkinud, pettumus meie tähtsamate tegelaste lubaduste mittetäitmisest, arwamine tekkinud, et kapitaalide paigutamise juures Eestisse wõib ootamatusi juhtuda; ja järeldus on see, et meie ettewõtetesse paigutamiseks wäliskapitaalide juurde-wool ei ole suur.

Teine tegewusala, millega põhjendati selle 90-ne miljonilise laenuseaduse wäljandmist ja mida härra kaubandus-tööstusminister ka alla kriipsutas, oli see, et sel ajal oli 200 Wene weduri parandustöö Eesti riigi kätte antud. Toonitati, et seda ilma Wene-Balti tehasteta üldse teha ei oleks saanud. Kas see lugu nii on, on väga küsitaw. Teiselt poolt aga räägitakse, et mõned teised tehased oleks selle tööga niisama walmis saanud. Lugu oli nüüd tegelikult nii, et ühe osa Wene wedurite parandamist wõttis Wene-Balti tehas oma peale. Selle töö täitmise juures wõidud aru saada, et tehasel selle töö täitmise juures iseäranis huwi polnud töö enese wastu, waid wõib öelda, et seal rohkem huwi tunti teatud awanside wastu. Asi lõppes sellega, et need tööd wiimaks suure kahjuga ja ainult osalt täidetud said. (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Wene wagunite parandustööd on kõik tehtud. Teie ei tunne asja.) Mina soowiksin, härra minister, et ka Teie mõnda siia puutuwat asja nii hästi tunneks, nagu mina, kuid Teie jätate oma küünla waka alla.

Meie oma arupärimises awaldasime kahtlust selle üle, kas käiakse warandustega ka niimoodi ümber, et wõlakindlustusteks sealt midagi järele jääb. Kahjuks peab ütleva, et tegelikult nende warandustega, mille peal 300 miljonit riigiwõlga, mitte niimoodi ümber ei käida,

ning neid warandusi häwitatakse ja rikutakse armutult. Ei wõigi teist loota — kui warandus on mitte õige peremehe, waid ühepäewa peremehe käes. Nende waranduste peale peeti jahti juba ammugi ja juba 1921 a. sügisel ütles Riigikogus selleaegne kaubandus-tööstusminister härra Kukk järgmist: „On juba leidunud isikuid, kes Wene-Balti tehaste warandusi oma kasuks päästa tahtsid sellega, et neid wõimalikult kiirelt Eestist wälja toimetada püüdsid. See ei teeks riigile kahju mitte ainult majanduslikult, waid ka fiskaalselt, sest ühes nimetatud tehastega oli Eesti riik omandanud Wene kroonu nõudmised nende tehaste wastu.“

Waadake, härra minister, selleaegne kaubandus-tööstusminister härra Kukk waatas selle asja peale koguni teisiti ja peab ütleva, et mitte halvasti. Nendest sõnadest näeme, et temale tegi see väga suurt muret, kui ta aru sai, et neid warandusi tahetakse wälja wiia. Selleaegne kaubandus-tööstusminister härra Kukk ei mõistnud tehaste waranduste all mitte ainult neid kiwi- ja puumajasid, mitte ainult neid wabrikuhooneid, mille wäärtusest juba juttu oli, waid leidis, et riigimajanduse kui ka fiskaalsete huwide seisukohast on äärmiselt tähtis, et need warandused mitte Eestist wälja wiidud ei saaks. Edasi konstateeris härra Kukk seekord, et see tehas, kus enne oli 10.000 töolist, on pea täiesti korras — see oli 1921 aastal — et masinaid ja materjaale on suurel hulgal tagawaraks ning kahe kunni kolme aasta jooksul peab see tehas niiwõrd wälja arenema, et ta vähemalt 2500 inimesega töötada wõiks. Sel ajal, kui see leping Inglis-Balti ja hoolekande wahel pidi saama sõlmitud, oli tehastes 500 töolist. Täna kirjutab üks ajaleht küll, et olla 800, kuid tegelikult on ikkagi kõigest 500, see on endine arw. Sel ajal aga loodeti, et 2—3 aasta pärast töötab seal 2500 töolist. Tegelikult kujunes seega asi nii, et tehaste tegewus seisis kõik see aeg peasjalikult waranduste mahamüümises.

Nagu teada, on Wene-Balti tehastel suur ja korralik sadam, kus kunni 2—3 tuhande tonnilised laewad wõiwad lossida ja laadida. Et aga wiimastel aastatel sadam seisis ja laewade läbikäiku ei ole olnud, on kogunud tehaste territooriumil palju wana materjaali: masinate osa-

sid, mootorite osasid, igasugust sõjalaewade blindaashi, kõrgewäärtuslikku terast, propellerid, waske, pronksi, wanarauda ja muud prahti. Sellele territooriumile oli keegi ettewõtja, täna nimetatakse teda ka lehes, keegi juut Liiberman, oli selle tehaste sadama territooriumi omale rendile saanud. Mina ei tea, kas niisuguse ladu korraldamiseks kaubandus-tööstusministri luba tarwis peaks olema. Iga tahes, kui selleks luba tarwis peaks olema, siis on talle see luba ka wist antud. Asutati wanaraua ladu tehaste waranduste keskele, ja hakati, nii ütelda, oma wilja lõikama teise põllul, ja wanaraua ladu hakkas õitsema. Warsti läksid laadungid rauda, pronksi jne. wäljamaale. Olla tulnud ka „lattu“ wanarauda wäljaspoolt. Tehaste töölised ja mõned riigikontrolli esitajad teawad rääkida, et muuseas olla tükkideks lõhutud suured pronksist laewapropellerid, kalliwäärtuslikud sõjalaewade terassoomused — samal ajal, kui meie terast ja waske wäljamaalt kalli raha eest sisse tõime. Siin saadi minu parteisõbra härra Tamm'e sõnadest nii aru, nimelt arwas härra Wirma, nagu oleks Riigikogu liige Tamm siin öelnud, et mispärast ei ole riigikontroll pööranud tähelepanu selle asja peale. Härra Tamm minu teades ei kõnelenud neist asjadest, ei puudutanud neid küsimusi sellepärast, et tema alla kriipsutas teisi asju. Mina pean ütleva, nende andmete järele, mis meil teada, on riigikontroll püüdnud mitmel korral selle asja sisse tungida, seda tegewust jälgida, kuid ainult neil juhtumistel on riigikontrollil see korda läinud, kui seda, nii ütelda, enam-wähem erawisil tehti. Kui näituseks alles minewal suwel riigikontroll tahtis rewideerida Wene-Balti tehaste asja, kui asutust, mis riigikassast suurema laenu saanud, ja kel muud kohustused Eesti riigi wastu, siis wastas kaubandus-tööstusministri eest riigikontrollile härra Westel, et ei saa mitte nõus olla, kui riigikontrolli järelewalwe alla asetada ka Wene-Balti tehaste asjaajamist, waid et riigikontroll olla sisse seatud ainult sarnase asjaajamise järele walwamiseks, kus otsekohe riigi warandustega tegemist on. Riigikontrollile teatati, et kaubandus-tööstusministeerium on asunud seisukohale, et riigikontroll ei peaks sellest asjast huwitatud olema. (M. Martna, sd.: Kas see puutus Wene-Balti tehastesse?) Nimelt Wene-Balti tehastesse. Kuid riigikontroll on siiski jõudu mööda

püüdnud seda asja jälgida. Näiteks — riigikontrolli nõudel korraldas Tallinna kriminaalpolitsei 26. septembril 1923 a. läbiotsimise Wene-Balti tehastes, kus suuremal hulgal leiti riigi päralt olevat materjaali ja weealuste paatide mehhanisme, mis riigiwaranduste osakonna otsuse põhjal tunnistatud riigi omaks ja mida otsekohe wälja anda ei tahetud ning mille wäljawedamise katsete järeleka ja on weel alles tänases „Waba Maas“ ette toodud. See on ka wist riigikontrolli esitajate poolt ülestõstetud küsimus, kui minewa-aastase läbiotsimise järeldus. Siis olid nimekirjas muuseas kaks weealuste paatide periskooپی ülewal, mis kõrgehinnalised on, mis aga läbiotsimisel üles ei leitud. Praegune juhus on iseenesest wäga iseloomustaw nähtus. Härra kaubandusminister ütleb küll, et see ei puutu asjasse, kuid riigikontroll, kui ma ei eksin, alles 28. weebbruaril, mõni päew wõi waevalt nädal tagasi, pööras kriminaalpolitsei poole, et tehtagu läbiotsimised eelmise juurdluse põhjal, et nüüd on teada, kuhu need kadunud warandused peideti. Kriminaalpolitsei oli läinud sinna ja tulnud tagasi ei mitte millegagi. Kui mina sellest asjast kuulsin, — palun mitte arwata, et riigikontrollist, waid wabrikutöölise ja -teenijate käest, kes ütlesid, et meie andsime üles, et seal on niisugused ja niisugused riigi warandused ja politsei ei tule ega tule. (Wahel hüüe W. Linnamägi, krst. poolt.) Kohtuwõimude otsus oli, härra Linnamägi, selle asja kohta oli prokurööri wastaw otsus, aga seekord ei leitud üles ja teine kord, praegusel juhtumisel, oli ainult eelmisel läbiotsimisel ülesleidmata jäänud asjade otsimine, see on endise juurdluse järg. Asja ülesandjad teadsid, et 27-st weebbruarist algab wana wase laadimine, 28-dal oli riigikontroll palunud kriminaalpolitsei peidetud riigiwarandust kiires korra walwe alla wõtta, kuid jõudis kätte 29-as weebbruar, 1. märts ja ikka weel ei tulnud läbi otsima; asi oli kiire, sest need periskoobid wõisid ära lõhutud ja wälja weetud saada. Periskoobid on umbes 95 puuda rasked ja kui need wana wasena maha müüakse, siis on see riigile suur kahju, sest see ei ole mitte tehase, waid riigi warandus. Kui mina siis kriminaalpolitseist järele küsisin, siis kuulsin seda, et kui kriminaalpolitsei ametnikud kohale jõudnud, siis olla „liig hiline aeg“ olnud ja ei ole sellepärast kriminaalpolitsei ametnikud sisse saanud, ja et kriminaalpolitsei peawalitsuse üle-

male enesele ei ole seda asja üldse ette kantud. Teisel päewal seletati mulle, et wiivitus sellepärast tulnud, et asi uuesti prokurööri kätte on antud. Nüüd, tänase „Waba Maa“ järele otsustades, on see asi wiimaks käigu saanud, aga sellest on juba oma tubli nädal möödas ja kätte saadi kahe asemel — üks periskoop. Waadake, nii rasked on siin need olud, nii pikka-mööda arenewad lood ja tulewad mõnedki keerulised asjad ette, et mõnegi suurema waranduse peale ametliku kaebtuse sisseandmisest ei tea kriminaalpolitsei peawalitsuse ülem midagi, olgugi, et ta ütleb, et harilikult kõik talle kohe ette kantakse; ja asi, mida peaks päewapealt, tunnipealt tegema, wenib siin terve nädala peale.

Juba eelmises Riigikogus, kui Wene-Balti asi arutamise all oli, räägiti nendest nõudmistest, mis Wene kroonul Wene-Balti tehaste wastu oli, ja mis Tartu rahulepingu põhjal meie walitsusele üle läksid. Wene walitsuse poolt on antud mitmesuguseid warandusi Wene-Balti aktsiaseltsile ja mitmesuguseid rahalisi awanse, mille selgitamiseks tarwilikka dokumenta oli tarwis niihästi Wenemaalt saada, kui ka siin tehastes muretseda. Selgub aga, et mitmesugused niisugused materjaalid nähtawasti on kaduma läinud. Teatakse rääkida, ja on selleks ka olemas mõni ametlik akt, kust selgub, et Wene-Balti tehaste arhiivist on suuremad hulgad materjaale ära wõetud ja ei tea mispärast salajases korras ära põletatud. Kui see oleks wana makulatuur olnud, siis, asjaosanikkude arwamise järele, poleks mõtet olnud neid raamatuid põletada salaja ja ööseti. Selle kohta on ka wastaw akt omal ajal tehtud, mille ärakiri mul siin käepärast, nimelt akt, mis tehtud 28. webruaril 1923 a. hoolekande laduwalitseja August Kiwi allkirjaga ja wastawate kontrolli esitajate juuresolekul, kus öeldakse, et hulk akte ja dokumenta on mereääres olewas puumajas tööliste abil ära põletatud. Arusaadaw, et pärast seda, kui niisuguseid samme astutakse, on iga päewaga ikka raskem selgitada neid riigikassa huwides tarwisminewaid andmeid, mida oleks pidanud ammu tegema. Härra minister nimetas siin oma wastuses, et kolm aastat on aega selle 140 miljoni wõla sissenõudmiseks, mis Tartu rahulepingu järele Wene kroonult meie riigile üle läinud ja mille kindlustuseks eelkohustus Wene-Balti tehaste poolt on meile antud. Kuid, kui see asi

sama pikale wenib, kui see siinamaani weninud on, siis on wäga küsitaw, kas kolme aasta pärast sealt weel midagi wõtta on, seda enam, et see kohustus on antud sarnasel kujul, mis waewalt kindlustab, et riik selle raha ka tõesti kätte saab. See kohustus, mis 26. juulil 1923 aastal on Wene-Balti aktsiaseltsi poolt notaarius Kristelstein'i läbi edasiwolitamise õigusega Wabariigi Walitsusele antud, on järgmine, ma loen ainult tähtsama osa sellest ette: „Wene-Balti mehaanika ja laewaehituse aktsiaselts wõtab sellega enese peale wastutuse Eesti Wabariigi Walitsuse, kui Wene riigi õiguste pärija ees, Eesti-Wene rahulepingu artikli 11. põhjal, Eesti Wabariigi Walitsuse edaspidiste wõimalikkude nõudmiste eest aktsiaseltsi wastu, mis seaduslikus nõude korras wastawa kohtu poolt kindlaks tehakse ja Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi poolt õigeks tunnistatakse, nõudesummas kuni 140 miljoni margani.

Tähendab, siin ei wõi 140 miljoni marga suhtes juttugi olla wastuwaidlemata korras sissenõudmisest, waid nõudmist peab weel enne harilikus korras kohtu teel kindlaks tehtama, ning aktsiaseltsi poolt õigeks tunnistatama. Kui arwesse wõtta neid asjaolusid, et seal dokumenta ja warandusi häwitatakse, siis on õige küsitaw, kas pärast seda, kui see kohtu teel ka kindlaks saab tehtud, kas seal siis weel peale waremete midagi on, millest wõtta saaks. Ja teiseks, see redaktsioon, et nõudesumma wastawa kohtu poolt seaduslikus korras kindlaks tehakse, see ei kindlusta weel selle komisjoni poolt wälja kalkuleeritud summade tagasimaksmist, mille peale härra Rostfeld tähendas. Ka selles küsimuses on minu teada tahetud wastawate ametiasutuste poolt üles wõtta küsimust, et tuleks ehk juba tehaste wastu esineda nõudmisega nende wõlgade tasumisele asuda, kuid seda pole ikkagi sennini tehtud.

Hoonetest, mis tehaste territooriumil on, rääkis härra minister, et neid igatahes wõiks ära müüa ja, et nad annawad siis selle summa wälja. Minul on teada, et suuremal osal nendest puumajadest on seen sees, ja et nad waewalt seda summat wäärt on, mis selles wõlakohustuses ära tähendatud on, nimelt 300 miljonit. Wäga wõimalik, et kui kohtuteel seda asja selgitama hakatakse, et siis wõib olla selgub, et nõudesumma weelgi suurem on.

Niisamuti ei saa tõsiselt võtta muid väärtusi, mis seal on, et nad praegu veel seda summat väärt oleks, summat, mille peale nad ennem olid hinnatud. Esimeses Riigikogus, kui see laenuasi arutusel oli, rääkis selleaegne Riigiwanem, härra Kukk, järgmist: „walitsuse soov on poolelijäänud töid lõpule viia ja wabriku likvideerimist soojema aja peale edasi lükata, kus ta tööliste perekondasid mitte nii raskesti ei tabaks, see oleks siis kewadel, umbes aprilli-, wõi maikuul...“ Nüüd on aga mitu kewadet möödunud, midagi ei ole muutunud, ja nüüd jälle räägitakse, et see on sotsiaalne küsimus, nagu härra minister ütles, ja ei oleks nähtawasti midagi imestamiswäärilist, kui tuldaks uue laenu nõudmisega.

Härra ministri wastuses meie arupärimise peale on sel puhul mitmel korral nimetatud endist kaubandusministrit Kukk'e, endist Riigiwanemat Kukk'e. Ei ole õige, kui püütakse seda asja nii seletada nagu oleks see tolelaegse Riigiwanema härra Kukk'e tegewuse wili. Minul ei ole mingisugust põhjust wõi sihti siin eriti just härra Kukk'e eest wälja astuda, seda wõib tema wäga hästi ise palju paremini teha, waid ma tahan sellega näidata, et siin ei tule mitte, nii ütelda, kiwa wisata teiste aeda, kui seda wõiks teha palju lähemasse kohta. (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Aga, kes on kiwa wisanud?)

Nüüd puudutaksin teist küsimust. Minu parteisõber härra Tamm rääkis sellest aktsionäride koosolekust, mida pärast kohus tunnistas mitteseaduslikuks ja mis omalajal selleaegse kaubandus-tööstusminister härra Ipsberg'i poolt oli õigeks tunnistatud. Samal ajal, umbes 1922 aasta juunikuu keskpaiku pöörasid Wene-Balti tehase hooldajad kaubandus-tööstusministri poole wäidetega, et Owtsharow'i ja tema kaaslaste aktsiad ja tunnistused nende aktsiate kohta ei ole mitte küllalt tõendatud, ja palusid, et kaubandus-tööstusminister sellest wastawad järeldused teeks. See kiri oli kaubandus-tööstusministeriumis antud sama ministeriumi juriskonsuldile läbi vaatamiseks. Kaubandus-tööstusministeriumi juriskonsult ütleb oma kirjalikus arwamises selle kohta muuseas järgmist: „Esiteks, et ette pandud ajutised tunnistused on kommerts-panga J. W. Jung'i ja Co. nime peale wälja kirjutatud ja kui ka neil nimetatud panga wolinikkude poolt pealkiri tehtud, mis nähtawasti üleandmist sisaldab, siiski

peab nimeliste tunnistuste üleandmine nimeline olema, mida juhatus raamatusse ära märgib. Seda nõuab põhikirja § 13. Inglis-Balti a/s. nime ajutiste tunnistuste peal aga ei ole.“ Teiseks, see tunnistus, mis Owtsharow esitas Londoni notaariuse poolt, kus notaarius tõendab Owtsharow'i ja Balfour'i wahelise lepingu ettepanekut, mille järele on müüdnud üksteisele 72.358 aktsiat. Selle kohta ütleb juriskonsult, et seal „... ei ole öeldud, kas aktsiad on nimelised wõi nimeta. Sellepärast tekib põhjendatud kahtlus, kas leping ülepea reaalne on. Igaüks wõib teisega kas lihtsalt fiktiivse ehk teatud tagamõttega lepingu teha, mille järele üks teisele näiteks miljon puuda wäärt-paberid, neid nimetades, on müünud ja selle eest isegi tasu kätte saanud. Selle lepingu kannawad pooled notaariusele ette ja wiimane on sunnitud tõendama, et temale nimetatud pooled sarnase lepingu ette on pannud ja notaarius on sunnitud ka sellekohase tunnistuse wälja andma.“ Samasugune lugu oli Owtsharow'i ja Balfour'i lepinguga, Londoni notaarius ainult kinnitas, et niisugune leping on tehtud, aga kas need aktsiad ka tõesti üle anti? Kaubandus-tööstusministeriumi juriskonsult ütleb samas kirjalikus arwamises, et notaariuse tunnistus mitte midagi ei tõenda niikaua, kui aktsiaid tema juures olekul üle antud ei ole ehk ostja poolt tegelikult kaubandus-tööstusministeriumile ette näidatud ei ole, kes nende üleandmist tõendada wõiks.

Siis on seal veel mitmed teised punktid, millejuures ma peatama ei taha hakata, kus kaubandusministeriumi juriskonsult leidis, et asi täiesti korras ei ole. Selle peale waatamata et ta oma arwamises üles luges kõik puudused ja arwas wõimaliku olewat luba koosoleku kokkukutsumiseks ainult tingimisi anda, on kaubandus-tööstusminister Ipsberg järgmise ääremärkuse teinud: „Lubada peakoosolek kokku kutsuda 22. juulist — 22. augustini 1922 a. 22. VII. 1922 a. (allkiri) K. Ipsberg.“ Selle ääremärkuse põhjal on hoolekande koosoleku kokkukutsumise tunnistus wälja antud 23. juulil 1922 a. nr. 892 all, missuguses tunnistuses aga ülewaltähendatud puudustest midagi ei lausuta, mille tõttu ka wiimased kõrwaldamata on jäänud. Waadake, see oli tunnistus, mille waral oli wõimalik koosolekut kokku kutsuda ilma, et nõutud oleks, et need puudused kõrwaldataks, nii ütelda, et

see tunnistus võimaldas seda, et tähtsatest ja sisulistest wormiwigadest koosolekul midagi ei teatud. Neid soodsaid asjaolusid arwesse wõttes esitas wannutatud adwokaat Temant, meie tuntud põllumeeste rühma esitaja, kellel ka, kui ma ei eksi, wist 5000 aktsiat omal on, esitas, kui Inglis-Balti aktsiaseltsi wolinik 6. juulil 1922 a. kaubandus-tööstusministeeriumile palwe, milles tema palub wälja anda § 3-as 1. oktoobri 1922 seaduses aktsiaseltside ja osaihisuste waranduste hoolekande alt wabastamise kohta ettenähtud kaubandus-tööstus- ja rahaministri luba esitada Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi hoolekandele Londoni notaariuse Mattocks'i tunnistuse 10. oktoobrist 1921 a. ja teisi tõendusid, et Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi walitsuse tunnistuses 19. märtsist 1919 a. nimetatud endised Owtsharow'i päralt olewad Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi poolt wäljaantud aktsiad Moskwa tööstuspangas — endine Junker ja Co. — wiistuhat tükki à 100 rubla ja Wene-Aasia pangas Peeterburis 72.358 tükki à 100 rubla, kogusummas 77.358, Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi poolt wäljaantud aktsiad à 100 rubla Inglis-Balti laewaehituse aktsiaseltsi omandus on ja pankadesse on antud.“

Selle palwe peale andis minister palutud tunnistuse wälja, jällegi mitte kontroleerides seda asjaolu, et neid aktsiad ei ole saanud mitte Londoni notaarius kinnitada, waid see wiimane tõendas seda asjaolu, et ainult müügileping on nende aktsiate peale tehtud. See tunnistus, mida kaubandus-tööstusminister ühes rahaministriga wälja andis, on siis jällegi tõenduseks, et neid aktsiaid olla 77.358 ja et need olla Inglis-Balti laewatehase omandus. Need kaks ministrit sellega tõendawad asjaolu, mille kohta meil mingit dokumenta ei ole, sest need dokumendid, mis härra Temant'i, kui Inglis-Balti seltsi woliniku poolt ette nähtud, on ministeeriumi juriskonsult'i arwamise järele kahtlased. See on wäga tähtis asjaolu ja täiesti analoogiline, ma ei tea miks nüüd waikijäänud, Aseri tsemendiwabriku aktsiate asjale. Siin on palju ühist. Kas wõtte wõi see asjaolu, et Aseri aktsiad, mis olid rahaministri portfellis — anti kasutada eraisikutele. Siin aga riigi aktsiad, mis samuti olid rahaministri portfellis, kandsid imelikul wiisil samu numbreid,

kui ühe aktsionääri, Balfour'i omad. (M. Martna, sd.: Ühed numbrid?) Jah, ühed, — osal ainult. Nii siis 14. augustil 1922 antud wälja weel täiendaw tunnistus, millele alla oli kirjutanud kaubandus-tööstusministri kohustetäitja Ipsberg ja rahaminister Westel. Hooldajatel näisid tähendatud tunnistused ikkagi kahtlased olewat ja oma koosolekul järgmisel päewal protokoll nr. 138 otsustasid nemad rahaministrilt järele küsida, kas minister loeb hooldajaid kohustatud olewat pidama ettepanud dokumenta küllalt tõendawateks Wene-Balti aktsiaseltsi aktsiate peale, nõnda kui see on ära tähendatud kaubandus-tööstus- ja rahaministri tunnistuses 14. augustist 1922, nr. 1084. Hooldajate protokollidest, mida ma ette tõin, wõib näha, et mingisuguseid tagajärgi need läbirääkimised ministritega ei andnud. Mina ei tea täpselt, kuid arwatawasti on minister hoolekannet kohustanud ettepanud dokumenta küllalt tõendatuteks tunnistama, sest ministeeriumi poolt wäljaantud tunnistused, mida küll on püütud tühistada, on figureerinud koosolekul kui wastuwaidlemata dokumendid. Weel järgmisel päewal — 16. augustil, on hooldajad uuesti arutanud neid asju ja leidnud: 1) et need kirjad, mis 1917 aastal Wene-Aasia ja Moskwa tööstuspanga poolt Owtsharow'ile olid wälja antud, — ei wõi olla küllalt täielikult tõendawateks dokumentideks Owtsharow'i õiguste tõendamiseks, sest et aktsiad olid 1917 aasta algul ja keskel tähendatud pankades on call arwel ja wõisid wabalt pankade natsionaliseerimise ajaks teiste isikute omanduseks üle minna, mida osalt tõendab see asjaolu, et seltsi 28. oktoobri 1917 a. peakoosolekuks oli Owtsharow'i poolt esitatud kõigist 10.000 aktsiat. Ainukeseks Owtsharow'i poolt äramüüdüd aktsiate omandusõiguse tõenduseks on seltsi juhatuse poolt 19. märtsil 1919 a. wäljaantud tunnistus. Ühelt poolt 1. oktoobri 1921 seadusest („Riigi Teataja“ nr. 88/89) ei ole näha, et aktsiate omandusõigust wõiks tõendada seltsi juhatuse poolt wäljaantud tunnistusega ja teiselt poolt 14. augusti 1922 a. nr. 1084 all rahaja kaubandus-tööstusministri poolt, kellelt ära ripub aktsiaseltside aktsionääride peakoosolekute protokollide kinnitamine — wäljaantud tunnistusest — on näha, et Inglis-Balti aktsiaseltsi poolt ettepanud tõendused Wene-Balti aktsiaseltsi aktsiate peale on tähendatud ministrite poolt tunnistatud küllalt tõendawateks.

Aksionäride peakoosolekul, millest minu parteisõber härra Tamm rääkis ja hiljem kohtu poolt tühistati, ei lubanud juhataja üksikute aksionäride nõudmise peale vaatamata, kokkutulnud aksionäride õiguste rewideerimise küsimust arutamise alla võtta.

Koosolekul ei ole arwesse wõetud asjaolu, et aktsiaseltsi juhatus olewat 19. märtsil 1917 a. Helsingis tunnistuse wälja andnud selleks, et krediiti oleks kergem saada, kui Owtsharow'il on aktsiate enamus — majoriteet. Aktsiaseltsi direktorid olla soowinud seltsi aidata ja andnud nimetatud tunnistuse Owtsharow'ile wälja, kus tunnistuses isegi juhuslikud numbrid olla näidatud, sest õigeid andmeid neil selle kohta ei olnud. Tunnistus olla kokku seatud Owtsharow'i ja Walkenstein'i poolt. Seda tunnistust olla nüüd Owtsharow ära kasutanud aktsiate omandusõiguse tõenduseks. Samad andmed notariaalselt kinnitatud, olid 27. septembril 1922 a. esitatud kaubandusministrile, härra Ipsberg'ile, kuid minister ei wõtnud seda arwesse.

Selle wäljawõtte tõin mina hooldajate protokollist, millest selgub, et rahaminister on äärmiselt hooletult talitanud, ilma et ta waewaks oleks wõtnud järele waadata, missugused on riigikassa aktsiate numbrid. Kui tema seda oleks teinud, siis oleks tema näinud, et need numbrid, mis üles tähendatud olid Londonis tehtud lepingus, ka tema oma, kui rahaministri portfellis on. Aga ka niigi palju ei wõtnud härra Westel seda asja tõsiselt. Waadake, need on asjaolud, mis näitawad, et ka eelmised otsused wõiwad saada protesteeritud kõrgema kohtu instantsi poolt, asjaolud, mis lubawad oletada ja annawad meile aluse kahtlemiseks, et need sammud, mis on tehtud obligatsioonide wäljaandmisega eelmise juhatuses poolt, et need siis sellega juba eo-ipso õiged ei ole ja iseenesest mõistetawalt ära langewad. Ja see asjaolu, mida mina ennem ette tõin, kus hooldajad leidsid, et see Helsingis wäljaantud tunnistus on, nii õelda, wälja petetud, selleks, et krediiti muretseda, kaubandus-tööstusminister ei wõtnud seda hooldajate teadaannet arwesse. Wähe sellest, isegi Prantsuse saadik Gilbert on protesteerinud selle asja wastu kaubandus-tööstusministri ees, kuid ka see protest on jäetud tähele panemata. Waatamata kõigi nende protestide peale, on tolleaegne kaubandus-tööstusminister härra

Ipsberg koosoleku protokoll kinnitanud 29. septembrist ja sellekohase tunnistuse wälja andnud, mille tõttu ka awalikul kohtuistungil rahukogu registreeris Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi põhikirja. See on seesama küsimus, millest härra Temant rääkis, et rahukogu registreeris põhikirja, kuid sellest ei järgne weel sugugi, et see wastu käib hiljem tehtud otsusele. Siis wõiks siin weel teisi proteste, mis selles asjas esitatud, ette kanda, kuid need ei ole nii tähtsad.

Ma juba tähendasin, et sel ajal kaubandus-tööstusminister ja rahaminister otsust tehes, tarwilikuks ei pidanud Riigikassa portfelligi järele waadata, missugused aktsiad olid riigi päralt ja seal leidusid, et aga riigikassas Eesti riigi päralt olewaid Wene-Balti aktsiaid oli 3.736 tükki, selsamal ajal kui Owtsharow omas ainult aktsiaid, mis enam kui fiktiivsed olid, siis oleks ka, kui need riigi aktsiad õigel ajal esitatud oleks olnud, Eesti riigil aktsiaseltsi peakoosolekul majoriteet olnud, aga Wabariigi Walitsus, see tähendab rahaminister ei ole mitte tarwilikuks leidnud ühelegi neist koosolekutest riigi huwide kaitsemiseks esitajat saata, waid need aktsiad on rahulikult portfellis edasi lamanud ja seisawad seal wist tänapäewgi, — kui nad Aseri eeskujul, kellegile wälja antud pole. Inglis-Balti ja Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi aktsiate asjus on hulka segatud ka keegi inglane Balfour, keda ma palun mitte segada kuulsa riigimehe Balfour'iga, nagu seda mõista andis härra Temant ühel kohtuistungil, kus ta olla Balfour'i „kuulsa“ Balfour'i nime alla kriipsutanud, nime, mida juba uskuda wõib. Siin ei ole mitte tegemist riigimehega, waid see on ainult tema nimekaim, kes oli esitatud Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi koosolekul. Nii peeti seltsi peakoosolekut fiktiivsete aktsiatega, kuna samal ajal asuwad ehtsad aktsiad riigiaktsiate portfellis, aktsiad, mis kannawad neidsamu numbrid. Et riigiaktsiate õigel ajal esitamine wäga tähtis oleks olnud, seda näeme meie jällegi endise kaubandusministri härra Kukk'e sõnadest eelmises Riigikogus. Ma jälle refereerin neid sõnu I Riigikogu protokollis järele: „aktsiad“ — ütles tema Wenemaal olewate aktsiate kohta, — „mis Wenemaal pankades natsionaliseeriti kunni meie rahulepinguni, on tarwitatud mitmel pool küttematerjaaliks. Seda

on meie komisjoni liikmed selgeks teinud, kes neid aktsiaid tagasi tooma läksid.“ Sellepärast näib endise kaubandusministri seletuse järele täitsa tõenäoline olewat, et suurem osa ka Wene-Balti aktsiatest on juba häwitatud. Ja kui siis järgmine kaubandus-tööstusminister, härra Ipsberg, ja rahaminister Westel, oleksid ka selle seisukohaga tuttawad olnud, wõi oleks tahtnud sellega tuttawad olla ja teadnud, et waewalt loota on, et Wenemaalt neid aktsiaid tagasi saab, kuna nad suuromal osal, nagu meie komisjoni liikmed Wenemaal selgeks on teinud, on ära põletatud — siis oleks pidanud need 3.736 aktsiat, mis meie riigikassa portfelligis olid, ära kasutatud saama, ja oleksid wõinud hea eduga ära kasutatud saada. Nii nagu härra ministrile tema juriskonsult õieti ette kandis, oleks pidanud saama kõrwaldatud igasugu kahtlased tunnistused, mis tõsiste aktsiate aset täita ei saa. Need sammud, mida selleaegne kaubandusminister härra Ipsberg ja rahaminister härra Westel selle asja juures on teinud, nende sammude järele tuleb neil seaduse ees wastutust anda. Wene seaduste kogu I köide II jagu § 208 ütleb ministrite wastutuse kohta järgmist: „Juriidiliselt kannab minister wastutust kahesugustel juhtumistel, 1) kui minister temale usaldatud wõimupiirest üle astudes korraldustega muudab makswaid seadusi, wõi aga mööda minnes makswast korrast kirjutab ette täitmiseks niisuguse korralduse, mis nõuab uut seadust ehk määrust; 2) kui minister temale usaldatud wõimu hooletuse pärast tarwitamata jättes wõimaldab suurt kuritarwitust ehk riigile kahju tekkimist.“ Nimelt praegusel juhtumisel on suurt kahju sellega tekitatud mitmel puhul ja selle asjaolu peale tahaks mina lugupeetud Riigikogu liigete tähelepanu juhtida. Nimelt on näha usaldatud wõimupiiridest üleastumist ka selles, et nad on andnud Inglis-Balti aktsiaseltsi hooldaja härra Temant'ile tunnistuse, mis ei ole kooskõlas 1. oktoobril 1921 a. aktsiaseltsi waranduste wabastamise seadusega. Selle seaduse § 3 järele on lubatud kaubandus-tööstus- ja rahaministri nõusolekul aktsiate ja osatähtede asemel esitada hoolekandele Eesti ehk wäljamaa pankade poolt wäljaantud tunnistusi selle üle, et nende omanduses olewad aktsiad ehk osatähed pankade hoiule wõi pandiks on pandud, kuna ministrid on tähendatud

tunnistuse wäljaandmisega lubanud Inglis-Balti aktsiaseltsile esitada igasuguseid teisi dokumenta, missugust korraldust muidu teha ei oleks wõinud, kui peale uue sellekohase seaduse wäljaandmist. Et rahaminister Westel ja kaubandus-tööstusminister ei ole nendele usaldatud wõimu tarwitunud ega rewideerimisele wõtnud, kas riigiaktsiates ei leidu niisuguseid aktsiaid, mida on esitanud eraisikud-aktsionärid. Ja ei ole esitanud riigile kuuluwaid Wene-Balti aktsiaseltsi aktsiaid, jättes sellega nende aktsiate kaudu riigi huwid kaitsemata. Ühtlasi oleks sellega ära hoitud wõimalus Balfour'il esineda Wene-Balti aktsiaseltsi peakoosolekul niisuguste aktsiatega, mis Eesti riigile kuuluwad. Wene-Balti aktsiate asjus on tähtis weel see asjaolu, et on wõimaldatud tegewusse astuda juhatusel koosoleku otsuse põhjal, mis mitte seaduslik ei olnud. Ja selle järeldusena wõib juhtuda, et kui Vickers wõidab oma protsessi, siis on riigi nõudmised sellega teisele plaanile lükatud.

Küsimised, mis meie arupärimise lõpus ülesse seadsime, olid õieti kolmes osas.

Küsimiste kolmanda punkti redaktsoon ei ole mitte küllalt õnnelik ja selle peale oli kaubandusministril kerge wastata, sest laen ei ole ju mitte juhatusele, waid sekwestri walitsusele antud. Kuid esimese ja teise punkti peale, nimelt mis sundis Wabariigi Walitsust hoolekande all olewaid warandusi üle andma mitte-seaduslikult walitud juhatusele ja mis on Wabariigi Walitsus teinud ja mis kawatsseb teha, et riigi warandust raiskamise eest hoida, selle peale ei ole meie rahuldawat wastust saanud, waid ettekantud asjaoludest selgub, et mitte midagi ei ole ära tehtud. Küsimise peale riigi wõlakohustuse kindlustuse asjus, — iseäranis aga selle osa kohta, mis Wene riigi kohustuste näol on meile üle tulnud, selle kohta ütleb härra minister, et meil olla kolm aastat aega. Need on need wastused, mis ma sain. Mina arwan, et Riigikogu tõesti peaks siin selgemat keelt rääkima ja peaks esiteks nõudma, et Wabariigi Walitsus siin riigikassa huwisid energilisemalt kaitseks ja riigikassa wõlgade sissenõudmisele asuks. Kui selleks aga takistusi peaks olema, siis tuleks kas wõi konkurs wõi administratsioon sisse seada, et tehased seisma ei jääks. Ja teiseks, need isikud, kes siin ei ole seadusepärast talitanud, nagu rahaminister Westel ja kaubandusminister Ipsberg,

need tuleks kohtulikule wastutusele wõtta, kui nemad seadusest tõesti on üle astunud.

(Wahelhüüe: Lõpetada!)

Juhataja **L. Raudkepp**: On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. (E. Weberman, rhsw.: Waheaeg määrata!) Panen hääletamisele koosoleku lõpetamise ettepaneku. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Kuulutan 10-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 2.50 min.

Peale waheajaga jätkub koosolek kell 3.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb päewakorras edasi. Sõna on rkl. Weberman'il.

E. Weberman (rhsw.): Ma teen ettepaneku wastu wõtta järgmine üleminekuwormel: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastust rahwuslik-wabameelse partei Riigikogu rühma arupärimise peale Wene-Balti tehastele antud laenu asjus, leiab Riigikogu, et

1) laenu sissenõudmiseks tuleb wiibimata samme astuda;

2) et endise kaubandus-tööstusminister Ipsberg'i ja rahaminister Westel'i tegewust Wene-Balti tehaste asjus selgitada, otsustab Riigikogu moodustada erikomisjoni asja uurimiseks ja tarbekorral ettepaneku tegemiseks Riigikogule nimetatud ministrite kohtulikule wastutusele wõtmiseks põhiseaduse § 67 põhjal.“

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Weberman'i poolt on ettepanek tehtud kindlaks teha, kas kwoorum koos on. Palun sekretäri helistada. (Helistatakse kõrwalruumidesse.) Kwoorum on koos.

Rkl. Weberman'i poolt on esitatud järgmine ülemineku-wormel:

„Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastust rahwuslik-wabameelse partei Riigikogu rühma arupärimise peale Wene-Balti tehastele antud laenu asjus, leiab Riigikogu, et

1) laenu sissenõudmiseks tuleb wiibimata samme astuda;

2) et endise kaubandus-tööstusminister Ipsberg'i ja rahaminister Westel'i tegewust Wene-Balti tehaste asjus selgitada, otsustab Riigikogu moodustada erikomisjoni asja uurimiseks ja tarbekorral ettepaneku tegemiseks Riigikogule nimetatud ministrite kohtulikule wastutusele wõtmiseks põhiseaduse § 67 põhjal.“

Rkl. Holberg'i poolt on esitatud lihtülemineku-wormel:

„Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastamist Riigikogu liigete A. Tamm'e, J. Uibopuu ja E. Weberman'i arupärimise peale Wene-Balti tehasele antud laenu asjus, läheb päewakorras edasi.“

Rkl. Weberman'i ülemineku-wormel, kui motiweeritud, tuleb esimesena hääletamisele ja tema tagasilükkamise korral tuleb hääletamisele rkl. Holberg'i ülemineku-wormel.

Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) (M. Martna, sd.: Põllumehed on uurimise wastu — L. Johanson, sd.: Ipsberg ise ka. — J. Piiskar, is.: Aumees!)

Rkl. Weberman'i ülemineku-wormeli poolt on 25 häält, wastu 22, — seega wastu wõetud.

(Wahelhüüe: Lõpetada!) Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on poolt, enamus wastu. (Wahelhüüded: Ei ole tõsi, ära luge da!) Nõutakse häälte äralugemist. Asun siis uuesti hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 25 häält, wastu 12 — sellega wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku. Koosolek lõpeb kell 3.05 min.

Algkirjale alla kirjutanud: Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

Abisekretäär **J. Wain**.